

Александар Савић (1991)
2. разред
Ужичка гимназија

Место моје мало
Историјат Соколског покрета у Ужицу 1911–1941. године

Ужице, 2008. године

Садржај

Настанак и ширење Соколства	4
Ужичка варош почетком 20. века и традиција физичке културе	5
Соколско друштво „Душан Силни“ (1911–1912)	5
Организација и структура Друштва	5
Функционисање Друштва	7
Манифестације и приредбе	9
У ратовима (1912–1918)	10
Велика обнова (1919–1922)	12
Повратак „Сокола“	12
Културно-просветна делатност	13
Ужице – Друштво и Жупа (1923–1928)	14
Стварање Жупе	14
Жупа без друштава	15
Комунистичка претња	16
Просвета и пропаганда	17
У „новој“ држави (1929–1934)	20
Време промена	20
„Случај Ј. Јехличке“	21
Велики подухват	22
Нови сукоби	24
Врапци у Соколани	27
„Чувајте Југославију!“	30
Просветни рад и манифестације	32
Почетак краја (1935–1940)	36
Удаљавање од државе	37
Реорганизација Жупе	38
Соколи у Судетској кризи	39
Стварање фронта	40
Југословенска војска	41
Културно-просветна делатност	42
Соколски слетови (1911–1939)	45
Крај Соколства (1941)	50
Закључак	51

Извори и литература	52
Прилози	54
Интервју	54

Апстракт: Соколско друштво у Ужичу основано је 1911. године, са доласком чешког предњака Јосифа Јехличке. Циљ овог истраживања јесте да прикаже развој Друштва од његовог оснивања до укидања 1941. године, фокусирајући се на тридесете године 20. века, за који се везује највећи успон „Сокола“. Поред организације и функционисања самог Друштва, биће обрађени и просветна и пропагандна делатност, идеолошка позадина и наслеђе Соколства на овим просторима.

Настанак и ширење Соколства

Соколство као идеологија и као друштвени националистички покрет настало је у другој половини деветнаестог века, на територији тадашње Аустријске царевине. Упоредо са буђењем националне свести широм Европе, у круговима чешке буржоазије развила се идеја о одвајању од хабсбуршког конгломерата и стварању једне идеализоване пансловенске државне заједнице.¹ У истицању припадности великој словенској „породици“, чешки интелектуалци, предвођени др Мирославом Тиршом², а материјално потпомогнути средствима велетрговца Јиндриха Фигнера³, видели су политичку и духовну аутономију у односу на аустријске власти, али и значајан отпор интензивној германизацији. Стога је 1862. године, на њихову иницијативу, основано „Гимназијско друштво прашко“, из кога је, две године касније, израстао соколски покрет, тј. Соколство.⁴

Иако је сама организација била спортског карактера, њена суштина била је идеолошка. Тирш, кога соколска традиција назива „неумрлим апостолом и оснивачем“, је рекао: „Само ће онај народ победити и угушити зло које га тишти, ако се брине да његови чланови буду **телесно и морално крепки** (подвукао аут.)“.⁵ Пропагирајући идеале крепкости тела и трезвености духа, чланови Сокола ширили су свој утицај, најпре у словенским, а касније и у западноевропским земљама. Покрет је 1866. године установљен у САД, у Русији 1870. године, а у наредним деценијама проширио се на територије Немачке, Француске и Велике Британије. Премда је соколска организација код Јужнословенских народа била присутна од 1863. године, када је основан „Јужни Сокол“ у Љубљани, прво друштво у тадашњој Краљевини Србији, „Београдско гимнастичко друштво Соко“, соколи су основали 1891. године. Будећи у својим члановима свесловенски патриотизам, тежили су ка идентификацији самог покрета са националним духом и уједињењу свих Словена.⁶

¹ „Ideas of the Czech National Revival“, у: *Czech Republic - The Official Website of the Czech Republic*, <http://www.czech.cz/en/czech-republic/history/all-about-czech-history/ideas-of-the-czech-national-revival>, (15. 06. 2008).

² Тирш, др Мирослав (Турш, др Miroslav 1832–1884), доктор философије, професор универзитета у Прагу („Тирш Мирослав“ у: *Мала енциклопедија Просвета*, II, Београд 1969², 704 (у даљем тексту: *Мала енциклопедија просвета...*)).

³ Фигнер, Јиндрих (Fügner, Jindřich 1822–1865), чешки национални радник и први старшина чешког Сокола („Фигнер Јиндрих“ у: *Мала енциклопедија Просвета*, 778).

⁴ *Jehlička* (priređio Saša Gruden), Београд 2006, 11 (у даљем тексту: *Jehlička...*).

⁵ Исто, 25.

⁶ Чарапић, Миле, „Соколство у Ужичком крају и рашкој области“, у: *Ужички зборник*, 29, Ужице 2005, 7 (у даљем тексту: Чарапић, „Соколство“...).

Ужичка варош почетком 20. века и традиција физичке културе

Почетком 20. века, Ужице је било варош која се полако ослобађала тековина турске власти. Са 2.490 становника, колико је имало 1863. године, у наредних пола века број житеља повећао се, према попису из 1910. године, на 6.239.⁷ Иако је пораст броја становника значајан, Ужице је и даље било мање од Крушевца, Крагујевца или Ваљева. Основна делатност житеља било је занатство, док се клице индустријализације јављају тек на прелазу између два века. Ово је утицало на повећање броја радника и радничке омладине (1910. године је било око 10% радничке популације). Поред занатског, Ужице је било и значајан трговачки центар захваљујући близини Дрине (која је тада била граница са Аустро–Угарском) и планина у окружењу на којима су постојали услови за узгајање стоке. Све ове околности условиле су да Ужице у 20. век уђе са оформљеном трговачком елитом.

У време када се соколски покрет ширио Краљевином Србијом, традиција физичке културе била је већ утемељена у Ужицу. Указом Министра просвете фискултура је била обавезна као предмет у средњим школама од 1878/1879. године.⁸ Физичко васпитање су најенергичније пропагирани официри, неретко и у улози наставника, за које су организовани посебни курсеви.

Соколско друштво „Душан Силни“ (1911–1912)

Организација и структура Друштва

Свесоколски слет у Прагу одржан 1907. године, на коме су присуствовали и делегати Краљевине Србије, почетна је тачка од које се може пратити развој Соколства у целој земљи па и у Ужицу.⁹ Импресије које су представници понели са манифестације подстакло је Министарство просвете и краља Петра I Карађорђевића да упуте захтев Соколској општини у Прагу да пошаље своје предњак¹⁰ који би, поред ширења соколске идеологије, радили на физичком васпитању омладине и грађана Србије.¹¹ На ову молбу из Чешке су 1911. године стигла деветорица предњака, који су, као „учитељи соколске гимнастике“ распоређени у Београд, Ваљево, Крагујевац, Крушевац, Ниш, Пирот, Пожаревац, Ужице и Шабац. У Ужице је дошао, у јануару месецу, деветнаестогодишњи Јосиф Јехличка.¹² Он је, наводно, могао да бира између мисионарског рада у Србији и

⁷ *Историја Титовог Ужица (до 1918)*, I, Институт за савремену историју Београд, Титово Ужице 1989, 734/5 (у даљем тексту: *Историја Ужица I...*).

⁸ Поповић, Љубодраг, „Прилози за историју физичке културе у ужичком крају“, у: *Ужички зборник*, 21, Ужице 1992, 61 (у даљем тексту: Поповић, „Прилози“...).

⁹ Чарапић, „Соколство“, 8.

¹⁰ Предњак је звање у соколској хијерархији које су носили соколи компетентни да обучавају друге, прим. аут.

¹¹ Цвијовић, Милијан; Цвијовић, Гордана, „Настанак и развој Соколства у ужичком крају“, у: *Ужички зборник*, 3, Титово Ужице 1974, 443 (у даљем тексту: Цвијовићи, „Настанак и развој“...).

¹² Јехличка, Јосиф (1891–1986), професор фискултуре, оснивач Соколског друштва у Ужицу (*Биографски лексикон Златиборског округа*, Удружење Ужичана у Београду, Београд 2006, 251, у даљем тексту: *Биографски лексикон Златиборског округа...*).

Русији, изабрао је Србију јер је била „Пијемонт словенства, мала али кочоперна држава која се борила за своју егзистенцију“.¹³

По доласку у Ужице, Јехличка је радио на успостављању соколске организације. Савезнике у остварењу свог циља нашао је у представницима војске и чиновничког слоја, будући да су они били највиши ауторитет и најизразитији протагонисти гимнастике у вароши. Само два месеца по његовом доласку, 20. марта, одржана је оснивачка скупштина Друштва коме је додељен назив „Душан Силни“, симболично везујући чланове са једним од најзначајнијих српских средњовековних владара.¹⁴ Задатак Друштва био је да код омладине „развија физичку и интелектуалну снагу“, уз напомену да „ни ове без култа срца, осећања и морала нису довољне“.¹⁵

Први старешина друштва био је командант места, потпуковник Миљко Поповић. Јехличка је вршио функцију начелника, и као професор у Гимназији био је задужен за организовање и реализацију соколских манифестација и јавних часова. Дужности првог тајника (секретара) и благајника, такође обавезних у хијерархији сваке соколске јединице биле су поверене Обраду Ђерасимовићу, банкарском чиновнику, односно учитељу Сими Јањушевићу. Исто тако, значајно место у оснивању и вођењу Друштва имали су и најистакнутији представници ужичке интелигенције, професори реалке Михајло Живковић¹⁶ и Павле Вујић¹⁷, који је у послератном периоду и сам био на његовом челу.¹⁸

Поред највишег руководства, формиран је и тзв. Стручни одбор друштва, кога је чинило дванаест чланова:¹⁹

1. Јован Ађиновић
2. Александар Јовановић
3. Милоје Смиљанић
4. Миладин Пећинар
5. Милорад Радовановић
6. Лазар Рашић
7. Коста Радовановић
8. Боривоје Радојичић
9. Велимир Гавриловић
10. Давид Наумовић
11. Франтишек Духаћ
12. Вељко Мијушковић

---

¹³ *Jehlička*, 6.

¹⁴ Савић, Александар З, Интервју са г-дином Јевђовић Добривојем, вођен 8. јуна 2008. у Ужицу (у даљем тексту: Савић, Интервју...).

¹⁵ Игњић, др Стеван, *Ужице са старих разгледница*, Арт Плус, IV издање, Ужице 2007, 179 (у даљем тексту: Игњић, *Ужице...*).

¹⁶ Живковић, Михајло (1862–1944), професор и директор Гимназије у Ужицу (*Биографски лексикон Златиборског округа*, 204).

¹⁷ Вујић, Павле (1874–1940), професор и директор Ужичке гимназије, сенатор (*Биографски лексикон Златиборског округа*, 90).

¹⁸ *Историја Ужица (1918–1975)*, II, Институт за савремену историју Београд, Ужице 1992, 203 (у даљем тексту: *Историја Ужица II...*); Чарапић, „Соколство“, 8.

¹⁹ Историјски архив Ужице, фонд Соколско друштво „Душан Силни“ Ужице 1911–1914, несређен, књига 1 (у даљем тексту: ИАУ, СД „Душан Силни“, књ-1).

Будући да архива ужичког соколског друштва није у потпуности сачувана, једини извор који сведочи о организацији и функционисању соколског друштва до Првог светског рата јесте прозивник чланства који је водио Јосиф Јехличка, у коме је регистровано шест вежбачких категорија. Према том извору, у 1911. години било је 67 вежбача (од којих је 12 припадало и Стручном одбору) и 76 вежбачица. Иако је број одраслих вежбача био доста низак, статистичко стање подмлатка даје нешто повољнију слику: мушког подмлатка било је 72, мушке деце 224, а женске деце 125.²⁰ Свега, било је 564 сокола, од чега је приближно 65% мушких. Иако је бројао преко пет стотина вежбача, у односу на попис становништва из 1910. године, закључује се да у 1911. години соколски покрет у Ужицу није био толико масован као после Првог светског рата. Међу вежбачима било је највише ученика Ужичке гимназије, а вежбало је и грађанство, махом занатлије.

Из ових података види се да је организација Друштва била нешто другачија од стандардне, јер није било женског подмлатка.²¹ Евидентна је и разлика између броја мушке и женске деце, које је било готово дупло мање. Такође, о питању положаја жена у ужичком соколском друштву говори и број исписаних чланова. Од женског чланства исписано је 22, а од деце чак 40 припадница, док код мушких сокола свих узраста овај број није прелазио 15.²²

Функционисање Друштва

Непосредно после конституционе скупштине, Друштво је почело са радом 3. марта 1911. године, а 11. истог месеца примљено је у Савез соколских друштава Краљевине Србије.²³ Будући да Соколско друштво у Ужицу тада није имало дом у коме би вежбања била реализована, у те сврхе коришћени су гимнастичка сала и двориште Гимназије. Ово је, наравно, било прелазно решење, јер сала није била адекватна за велики број вежбача, нити се бетонско двориште могло користити за гимнастику. Због тога је Друштво поднело молбу угледном Ужичанину Алекси Поповићу²⁴ да уступи своју башту на Липи у сврхе одржавања часова физкултуре. Не само да је апел прихваћен, већ је Поповић самоиницијативно дао да се посече воће, не би ли се повећао простор за вежбање. У оваквим условима, ужички соколи могли су озбиљније да се посвете вежбању.²⁵

Прво вежбање које је приредило ово Друштво одржано је 26. марта 1911. године. На овом часу учествовала је, од поменутих шест гимнастичких група, само једна, и то Стручни одбор. Неколико дана касније, 31. марта, своја прва вежбања имали су мушки чланови и мушка деца, а подмладак 1. априла. Женске групе,

---

²⁰ Исто.

²¹ Стандардну хијерархију соколских јединица чиниле су три узрастне, тј. шест полних категорија:

1. мушки/женски чланови (преко 18 година)

2. мушки/женски нараштај (14–18 година)

3. мушка/женска деца (до 14 година).

²² ИАУ, СД „Душан Силни“, књ-1.

²³ Недељковић, Саша, „Повест српског сокола“, у: *Соколска књижица пројекта Растко*, <http://www.rastko.org.yu/istorija/sokoli/tekstovi/snedeljkoVIC-povest.html>, (15. 6. 2008).

²⁴ Поповић, Алекса (1844–1915), правник, политичар, председник Народне скупштине (*Биографски лексикон Златиборског округа*, 567).

²⁵ Игњић, Ужице, 179.

рачунајући и чланице и децу, основане су тек месец дана касније, 4. маја.²⁶ Пошто су категорије формиране, соколи су вежбали у просеку два пута недељно.²⁷

Упркос масовности, прва вежбања која је Соколско друштво из Ужица организовало нису у потпуности спровођена по правилима Соколства. Омиљене „дисциплине“ биле су бацање камена с рамена, скокови, рвање, дизање тегова, док су вежбе на справама и гимнастика, које су у основи соколског програма, стављене у други план.²⁸ Међутим, од самог почетка вежбачи су морали да носи прописана одела на вежбама, док су јавне манифестације извођене у свечаним одорама, које су чланови сами финансирани.²⁹

На основу сачуваних података о броју вежбача за сваки час у периоду од априла до јула 1911. године, може се установити када је функционисање Друштва било најживље (види табелу бр. 1). Из табеле се јасно види да је рад мушких група био најинтензивнији у прва два месеца постојања, дакле у априлу и мају, а женских у мају и јуну, будући да су успостављене месец дана касније. Већ од почетка јуна, код већине група евидентан је постепен пад броја учесника, да би крајем месеца и број самих часова опао. Евиденција коју је Јосиф Јехличка водио завршава се јулом месецом, када је на вежбама учествовало у просеку 17 сокола.³⁰

Табела бр. 1 Број вежбача Соколског друштва „Душан Силни“ из Ужица за сваки час 1911. год.

кат.	месец	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	Σ
чланство	април	46	46	45	26	20	25	35	53	45	52	50	443
	мај	50	47	47	42	41	30	24	23	23	21	–	348
	јун	17	12	25	13	10	30	31	10	16	28	28	213
	јул	10	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	10
стр. одбор	април	5	11	5	–	–	–	–	–	–	–	–	21
	мај	4	8	6	–	–	–	–	–	–	–	–	18
подмладак	април	48	26	24	55	56	54	61	–	–	–	–	324
	мај	63	65	55	61	50	–	–	–	–	–	–	294
	јун	30	27	20	24	18	18	17	–	–	–	–	154
	јул	15	15	13	–	–	–	–	–	–	–	–	43
мушка деца	април	72	138	101	104	139	135	142	145	135	–	–	1111
	мај	176	182	175	164	150	137	–	–	–	–	–	984
	јун	103	122	100	53	43	–	–	–	–	–	–	421
женс ки одбор	мај	53	65	63	70	65	–	–	–	–	–	–	316
	јун	57	51	45	43	41	38	42	46	40	–	–	403

²⁶ ИАУ, СД „Душан Силни“, књ-1.

²⁷ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 439.

²⁸ Савић, Интервју.

²⁹ Чарапић, „Соколство“, 9.

³⁰ ИАУ, СД „Душан Силни“, књ-1.

	јул	34	12	12	13	–	–	–	–	–	–	–	71
женска деца	мај	91	106	104	102	100	94	–	–	–	–	–	597
	јун	95	90	88	31	64	55	55	77	–	–	–	555
	јул	16	28	22	24	–	–	–	–	–	–	–	90

Смањење броја вежбача може бити последица великог броја исписаних чланова, који су такође евидентирани у прозивнику. Ово се, пак, мора узети са резервом пошто Јехличка није бележио датуме искључења појединих чланова. У сваком случају, у овом периоду било је близу 100 исписаних вежбача. Између осталих, један разлог за искључење навео је сам Јехличка у напомени крај имена Давида Наумовића, који је био и члан Стручног одбора, која гласи: „Исписат јер није знао дисциплину“.³¹ Овај податак допуњава слику функционисања Друштва, којој иде у прилог чињеница да је начелник, према речима савременика, био прилично строг.³²

Манифестације и приредбе

Сходно са закључком да је активност Друштва у предратном Ужицу кулминирала у мају 1911. године, не чуди што су ужички соколи први пут учествовали на једном физкултурном такмичењу приликом Ђурђевданског уранка, 6. маја. За ову манифестацију соколи су припремили вежбе на справама (вратило, разбој) и лакоатлетске дисциплине (трчање на 100 и 200 метара). Тај месец обележио је и први јавни час, одржан крајем маја, на Вашаришту, на коме је учествовао велики број вежбача у униформама.³³

Ужичко соколско друштво предњачило је и на културном плану. Заједно са Певачким друштвом „Златиборска вила“ из Ужица, са којим су соколи имали заједничких идеолошких тачака, наступали су више пута, једном приликом и 29. маја 1911. године, а 20. јуна исте године угостили су Певачко друштво „Застава“ из Вишеграда.³⁴ Све манифестације и часови које је Соколско друштво из Ужица реализовало, привукле су пажњу Савеза соколских друштава, што је резултовало постављањем Друштва за физкултурни центар Дринске дивизије. Под јурисдикцијом Јосифа Јехличке нашла су се друштва у Шапцу, Ваљево, Ужицу и Прибоју (од 1912. године), па је стога организована осмодневна екскурзија поред Дрине, Рогачице, Зворника, Лознице, до Шапца и натраг преко Ваљева и Косјерића.³⁵ Као надлежно над читавом облашћу, ужичко друштво радило је и на формирању нових друштава и ширењу Соколства у региону. Тако је 11. децембра 1911. године приређен јавни концерт у циљу формирања друштва у Пожези, а са истом сврхом одржан је и јавни час 27. маја 1912. године.

У наредној години соколи су наставили са својим просветним делатностима. Будући да су велики део вежбача чинили ученици Гимназије, 4. марта 1912. године

³¹ Исто.

³² Савић, Интервју.

³³ Чарапић, „Соколство“, 9.

³⁴ Поповић, „Прилози“, 61.

³⁵ Чарапић, Соколство, 10.

одржана је свечана академија, чији циљ је био да се ојача сарадња Соколства и Реалке, која је настављена и после Првог светског рата.³⁶ Ипак, најзначајнија манифестација коју је Друштво приредило у 1912. години био је свечани дефиле поводом проласка првог воза кроз град 2. јуна. Заједно са друштвом „Златиборска вила“, Пожарном четом и радницима ткачке фабрике, соколи су приредили јавни час, коме су присуствовали сви који су путовали возом, и према сећању Јосифа Јехличке, „касније се похвално изражавали“.³⁷

Фотографија бр 1. Најмлађи соколски „састав“, ђаци основне школе изводе успешну ритмичку вежбу на слету у Великом парку, око 1911. године (фототека Народног музеја Ужице)

У ратовима (1912–1918)

Просперитетни рад Друштва прекинут је 1912. године, по избијању Првог балканског рата. Руководство ужичког „Сокола“ мобилизовано је, вежбалишта коришћена у ратне сврхе, а подмладак, који је чинио већи део вежбача, остао је кућама или у склоништима. Међутим, овај период стагнације је, како се испоставило у наредним годинама, био релативно кратак, и трајао је све до новембра 1913. године. Од тада, па до 1914. године интензивно су спремали борилачке вежбе, које су уведене да би соколи били спремни у случају евентуалних даљих сукоба.³⁸

Први светски рат са собом је донео много теже последице по ужичко Соколство. Укинута 1914. године, није обнављано све до краја оружаних сукоба. Пре свега, према речима Добривоја Јевђовића, наставника физкултуре у пензији и

³⁶ Поповић, „Прилози“, 61.

³⁷ Игњић, *Ужице*, 104; Цвијовићи, „Настанак и развој“, 440.

³⁸ Чарапић, „Соколство“, 10.

члана Соколског друштва „Душан Силни“, окупатор није дозвољавао било какве активности Сокола, првенствено због њихове експлицитне пансловенске идеологије, али и због војничког карактера саме организације.³⁹ У згради Гимназије установљена је Окружна команда окупационих снага (*Kries Kommando*), којом је успостављена комплетна доминација над градом.⁴⁰

Фотографија бр 2: Чланови соколског друштва Ужице изводе ритмичку вежбу за жене 1914. године (фототека Народног музеја Ужице, инв. бр. 427)

Такође, Друштво није могло егзистирати јер његово руководство није било присутно. Као и у претходним ратовима, вође „Сокола“ мобилизоване су, и послате на ратишта. Малиша Атанацковић, ужички привредник који је и сам био у изгнанству, забележио је у свом ратном дневнику локације челних људи Соколског друштва. Старешина Друштва, Миљко Поповић, се у периоду од фебруара до марта 1917. године кретао на линији Бизерта–Бастија.⁴¹ Поповића нешто раније, децембра 1916. године, помиње и Милош Перовић, официр из Ужица, у Риму.⁴² Јосиф Јехличка је учествовао у биткама на Церу и Колубари, али се у другој половини рата, 1916–1918, скривао у кући Драшкића у Ужицу, јер је после акције у Дебру 1915. године у окупираном граду сматран за дезертера аустроугарске војске.⁴³ Павле Вујић је са фронта отишао у Француску. Атанацковић га у свом дневнику

³⁹ Савић, Интервју.

⁴⁰ Пашић, Милутин, *Сто двадесет пет година од оснивања Гимназије у Ужицу*, Вести, Титово Ужице 1964, 60.

⁴¹ *Борисав-Малиша Атанацковић, Ратни дневник 1915–1919* (приредио Илија Мисаиловић), Историјски архив Ужице, Ужице 2006, 331(у даљем тексту: *Атанацковић, Дневник...*); Исто, 345.

⁴² *Ратни дневници Ужичана 1912–1918* (приредили Недељко Јешић, Драгица Матић и Видан Николић), Историјски архив Ужице, Ужице 1995, 443.

⁴³ *Jehlička, 7*; Савић, Интервју.

помиње периодично све до последње године рата, у Марсељу и Болију.⁴⁴ Он пружа информације о још једном члану управе Друштва, Сими Јањушевићу, који је део рата провео у Грчкој, на Крфу.⁴⁵

Међутим, иако је Друштво за време Великог рата било распуштено, његове активности нису промакле Аустроугарима. Земаљска влада у Сарајеву дошла је у посед записника о раду ужичких сокола, и проследила Обавештајном одељењу Војног генералног гувернера у Београду. Током повлачења окупационих снага 1918. године, овај документ је, у оквиру њихове архиве, однет у Беч.⁴⁶

Велика обнова (1919–1922)

Повратак „Сокола“

Сврставши се на страну сила Антанте, Србија је из Великог рата изашла као једна од земаља победница. Тековине те победе, територијално проширење и уједничење у заједницу Срба, Хрвата и Словенаца, одразиле су се и на Соколство на читавој територији новоосноване Краљевине. Соколска организација, расформирана 1914. године, са доласком окупационих снага, поново је успостављена 1919. године на Видовданском сабору у Новом Саду.⁴⁷

Иако је званично било обновљено, практично покретање Соколства после рата било је велики изазов. Вежбаонице и сале коришћене су од стране аустроугарске војске или као војна упоришта, што је био случај са Ужичком реалком, или у неке друге сврхе (соколана у Чачку претворена је у шталу). Поред тога, справе, примарни и секундарни инвентар, биле су потпуно девастиране, што је кочило било какву вежбачку делатност „Сокола“.⁴⁸

Управо је из тих разлога одлучност и ентузијазам соколских предњака био кључан за препород саме организације. Посебан проблем имали су ужички соколи јер се у послератном периоду јавља струја која се противила соколском покрету и деловала против његовог обнављања. Ипак, међу ужичком елитом превагнуле су прогресивне снаге које су пропагирале соколске идеале, вођене идејом да је новој држави требала физички јака и спремна нација, која је уједно свесна југословенског јединства.⁴⁹

Главни протагониста соколске обнове у Ужицу био је стари начелник Соколског друштва „Душан Силни“, Јосиф Јехичка. Он је, према извештају директора Гимназије Михаила Живковића, који је и сам својевремено учествовао у организовању Друштва, обновио Соколство у Ужицу 18. јула 1919. године, приређујући јавне часове и академије.⁵⁰

---

⁴⁴ Атанацковић, Дневник, 63.

⁴⁵ Исто, 213.

⁴⁶ Поповић, „Прилози“, 61.

⁴⁷ Недељковић, Саша, „Повест српског сокола“, у: *Соколска књижица пројекта Растко*, <http://www.rastko.org.yu/istorija/sokoli/tekstovi/snedeljkoVIC-povest.html>, (15. 6. 2008).

⁴⁸ *Историја Ужица II*, 203.

⁴⁹ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 441.

⁵⁰ Игњић, др Стеван, *Ужичка гимназија до Другог светског рата*, Ужичка гимназија 1839–1989, Титово Ужице 1989, 222 (у даљем тексту: Игњић, *Гимназија...*).

У првим послератним годинама, соколи Ужица своју пажњу посебно посвећују омладини, махом ученицима Гимназије. После краха организације на почетку Првог светског рата, управи Друштва било је јасно да је подмладак кључни фактор за саму егзистенцију покрета и за његов просперитет. Соколске идеје највише су добиле на важности међу гимназијалцима по доласку Саве Ристановића⁵¹, суплента књижевности, 1922. године. Заједно са Јехличком, Ристановић је, у улози наставника, пропагирао соколске идеје. Његова стратегија регрутовања ђака у соколско друштво ишла је сасвим посредно, преко тзв. „Друштва трезвене младежи“⁵², организације која се борила против порока алкохолизма и пушења међу младима. Наиме, Ристановић се залагао да се сви ученици-чланови ДТМ прикључе и соколској организацији, чиме је придобио велики број младих људи.

Са значајним појачањем, соколска организација у Ужицу се полако вратила у нормалу. Сви новоуписани средњошколци разврстани су по узрасним групама, што је био обичај и пре рата. Услед недостатка адекватних вежбалишта, рад Друштва настављен је у сали Гимназије, где су средњошколци вежбали заједно са предњачким групама. Упоредо са физичким васпитањем, програмом рада била је предвиђена и значајна идеолошка, тј. морална обука, која је развијала патриотизам и национализам код вежбача.⁵³

Ефикасном обновом покрета на локалном нивоу, Јосиф Јехличка и Соколско друштво Ужице стекли су велики углед у Савезу. Будући да су по својој делатности далеко одскакали од других Друштава у околини, поверен им је задатак да реактивирају остале јединице у Западној Србији, најпре у Чачку, Горњем Милановцу, Крушевцу и Краљеву, а потом и у Пожези.⁵⁴ Ужички соколи обавили су и ову наредбу успешно, што их је ускоро довело на чело соколске хијерархије у региону.

Културно-просветна делатност

Главни задатак соколског покрета после Првог светског рата био је да поново успостави своју организацију и да поврати некадашњи углед. Најбоље оружје за ширење соколских идеала биле су свакако културне манифестације свих врста, које су коришћене у пропагандне сврхе током читавог постојања Соколства на нашим просторима. При обнови Соколског друштва Ужице, Јехличка је плански инсистирао на одржавању свечаних академија и јавних часова. Истом тактиком користио се када су оснивана друштва у већим градовима региона, па је у Чачку тако одржана први пут фудбалска утакмица између Чачана и Ужичана.⁵⁵ Испоставило се да је овај принцип био јако ефикасан, будући да су се Друштва у

⁵¹ Ристановић, Сава (1896–?) наставник књижевности, есејиста и песник (Игњић, *Гимназија*, 221).

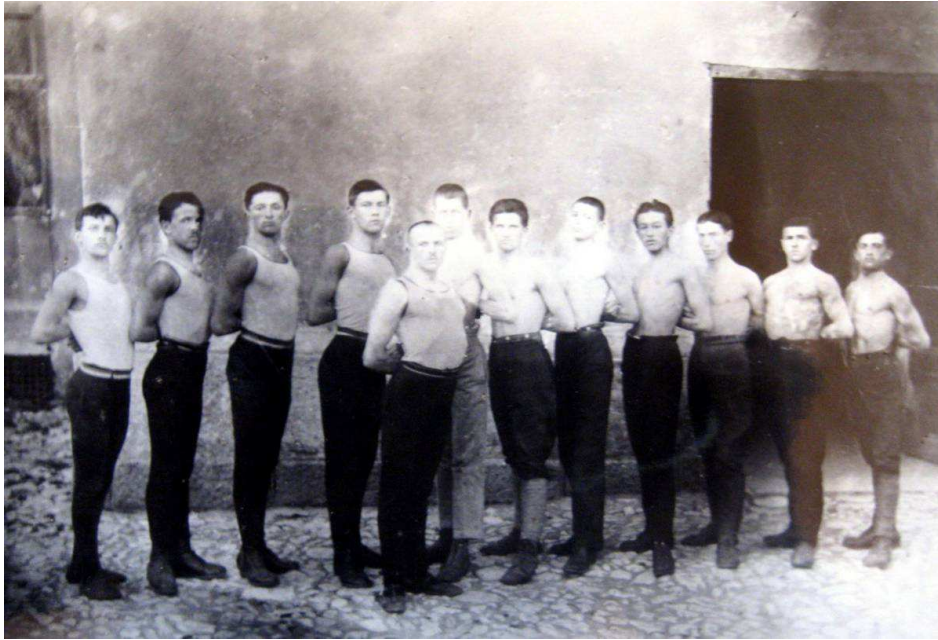
⁵² У даљем тексту: ДТМ.

⁵³ Чарапић, Соколство, 12.

⁵⁴ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 441.

⁵⁵ Тимотијевић, Милош, *Соколи Чачка 1910–1941*, Народни музеј Чачак, Чачак 2006, 65 (у даљем тексту: Тимотијевић, *Соколи...*).

чијем је формирању учествовао Јехличка углавном одржала и функционисала све до пада Југославије 1941. године.

Фотографија бр. 3: Чланови „Сокола“, учесници савезног слета у Љубљани, у дворишту Гимназије 1920. године (фототека Народног музеја Ужице, инв. бр. 405)

Велики корак у културној делатности Друштва Ужице био је формирање сопственог оркестра, јер је за извођење ритмичких вежби била неопходна музичка пратња.⁵⁶ Првобитни чланови оркестра били су ученици Реалке који су се прикључили соколској организацији, а вођа оркестра и диригент био је наставник музичке културе Шимек. Овај оркестар, који је почео као школска група, постао је један од најбољих у Србији, са двадесет и два члана и свим потребним инструментима. Са доласком војне музике у Ужице значај овог састава је опао, а неретко се дешавало да Управа соколског друштва тражи услуге баш од војног оркестра.

Ужице – Друштво и Жупа (1922–1929)

Стварање Жупе

Поред свих напора Ужичког соколског друштва да реактивира околне јединице, обнављање тих друштава није ишло лако. Ради ефикаснијег ширења Соколства у Западној Србији, Управа друштва Ужице сазвала је седницу доминантних друштава у региону – Краљево, Крушевац, Горњи Милановац и Чачак, на којој је требало да њихови делегати одлуче на који начин интензивирати соколску делатност на овом подручју. Сложили су се да је орган вишег ауторитета

---

⁵⁶ *Историја Ужица II*, 203.

од друштва, жупа, био потребан ради лакше контроле осталих јединица.⁵⁷ Међутим, проблем је настао када је требало одлучити који од тих пет градова ће бити центар жупе. Представници три града дали су свој глас Ужицу, али су се представници друштва Чачак изричито противили овој одлуци, држећи да је Чачак, као средиште читавог региона, већи трговачки и економски центар од Ужица. Упркос непобитној већини која је гласала за Ужице, концензус није могао бити постигнут, па су сви градови враћени под управу Шумадијске жупе. Међутим, видевши да се ситуација у овом делу Краљевине не одвија повољно због опструкције чачанских делегата, Соко Матица у Љубљани интервенисала је у јесен 1922. године, и одредила Ужице за центар новоформиране жупе.⁵⁸ Избор Ужичког друштва требало је да послужи вишим циљевима од интересних сфера Чачка и Ужица. Наиме, у Рашкој области у том периоду није функционисало ниједно друштво, и примарни циљ Савеза био је да се у што краћем року активирају јединице на поменутом подручју. Ужице је превагнуло и због просторне близине, али и због стручног кадра, предвођеног Јехличком, који се показао као дорастао овом задатку. Стога је Главна Савезна југословенска соколска управа 25. октобра те године у Загребу донела одлуку да се оформи „Ужичка соколска жупа“.⁵⁹ Тог дана прецизиране су и њене границе: на северу се граничила са Шабачком, на истоку са Шумадијском, а на југу са Скопском жупом. На југозападу и западу протезала до Старе Црне Горе⁶⁰ и преко Дрине до Вишеграда.

Жупа без друштава

Октобра 1922. године Ужице је постало центар две соколске институције, друштва и жупе. Међутим, када је конституисана сама Жупа, Ужичко друштво било је једино активно друштво на њеној територији. Зато је било на његовим члановима да реактивирају Соколство на том простору.⁶¹ Из ове сарадње произашао је чврст однос између Друштва и управе Жупе, из чега је уследило да друштво Ужице постане „прво међу једнакима“. Овоме иде у прилог да су поједини соколи били у највишој управи оба органа, као на пример Јехличка, који је био и жупски и друштвени начелник.

Почетком наредне 1923. године одржана је годишња скупштина друштва Ужице, на којој је разматран план рада и акције на успостављању соколских јединица у региону. Овом приликом изабрана је и нова управа: на чело Друштва постављен је Сима Јањушевић, који је пре рата обављао посао благајника, а на

---

⁵⁷ На територији Краљевине С.Х.С/Југославије, постојало је шест нивоа соколске организације:

1. Савез (врховни орган на нивоу државе, подређен Министарству за физичко васпитање народа)
2. Жупа (више друштава са седиштем у провредном и култуном центру региона)
3. Друштво (обично обухвата град и околна села)
4. Чета (обично у сеоским срединама)
5. Братство (најмање 6 чланова)
6. Повереништво (најмање 3 члана).

⁵⁸ Чарапић, „Соколство“, 13.

⁵⁹ Чарапић, Миле, „Соколска жупа Ужице, историјска белешка (1922–1941)“, у: *Историјска бајтина*, 10, Ужице 2005, 9 (у даљем тексту: Чарапић, „Жупа“...).

⁶⁰ Првобитна Црна Гора, на територији Ријечке, Љешанске, Катунске и Црмничке нахије, прим.аут.

⁶¹ Тимотијевић, *Соколство*, 67.

месту начелника остао је Јосиф Јехличка. У овој управи нашли су се представници интелектуалне и економске елите Ужица, међу којима су се истицали Павле Вујић и Фрањо Духач, директор Ткачнице.⁶²

План за оснивање друштава у Рашкој области и Ужичком округу био је пажљиво осмишљен. У недостатку информација о идеолошкој подлози за развој Соколства, управа Ужичког друштва послала је дописе среским надзорницима, свештеним лицима, интелектуалцима и другим националним радницима да испитају услове за организовање соколских јединица у њиховим местима. Где год би терен за соколску делатност био повољан, слате су делегације које би започињале преговоре о оснивању друштава. Прва обновљена друштва била су Вишеградско, које је почело са радом 1920. године и Пожешко, које је реактивирано 1922. године. Због незаинтересованости локалног становништва, ово друштво се убрзо угасило, да би опет прорадило 1924. године, на иницијативу друштва из Ужица. Мисионарски рад у име Друштва преузео је на себе начелник Јехличка, који је са групом од 28 сокола и девет соколица, махом гимназијалаца, већ средином 1924. године пошао у Нову Варош, где је одржана свечана академија. Одатле, маршрута је водила преко Пријепоља, Пљеваља, Горажда и Вишеграда, до Ужица. Соколи су за време ове екскурзије упознавали мештане поменутих градова са соколском идејом и значајно утицали на оснивање соколских јединица у њима. Иако је број друштава у оквиру Жупе растао, ужички соколи наставили су са извршењем свог задатка, што је резултовало прикључењем друштава у Бијелом Пољу, Прибоју (1926), Гучи (1926) и Сјеници (1930). До краја деценије у оквиру Жупе егзистирало је девет друштава, која су настала захваљујући напорима сокола из Ужица.

Комунистичка претња

Процес који је условио читаву серију перипетија у раду Соколског друштва Ужице и замало довео до његовог укидања, био је инфилтрација комунистичких идеја у соколске редове. Тај процес започео је још 1920. године, исте године када је Соко Срба, Хрвата и Словенаца преименован у Југословенски Соколски Савез⁶³. Већ је поменуто да се индустријализација града интензивно развијала од почетка 20. века, што је довело до повећања броја радничке популације, међу којима се развијала комунистичка свест. На прелазу из друге у трећу деценију прошлог века, моћ радничког покрета довела је присталице Комунистичке партије на значајна места у граду, али и у соколској организацији.⁶⁴ У Ужицу, комунизам се, осим преко радника, у соколске редове увлачио и преко прогресивне гимназијске омладине која је масовно прилазила Друштву после Првог светског рата. После доношења Обзнане, указа владе којим се укида Комунистичка партија Југославије⁶⁵ и Закона о заштити државе, 25. јула 1921. године, КПЈ одлази у илегалу и налази упориште у ученицима Реалке.

---

⁶² *Златибор*, Ужице, 5.2. 1923, 2.

⁶³ У даљем тексту: ЈСС.

⁶⁴ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 438.

⁶⁵ У даљем тексту: КПЈ.

Начелно, Соколство је аполитична организација, па стога не подлеже утицајима политичких партија.⁶⁶ Међутим, како је на челу самог покрета био краљ Александар, а потом престолонаследник Петар II Карађорђевић, јасно је због чега је имао промонархистички карактер. Осим тога, већ је поменуто да су се у управама соколских друштава на нивоу читаве државе налазили имућни индустријалци или интелектуалци, људи којима је тренутно устројство земље сасвим одговарало. Разумљиво је зашто би они зазирали од комуниста, јер су у њима видели искру револуције, која је претила да угрози њихове положаје.

Кулминација поменутог процеса десила се на седници годишње скупштине Ужичког соколског друштва, јануара 1927. године, при одабиру нове управе. Наиме, догодило се да је Јехличка на седницу довео већи број ученика, заједно са двојицом ужичких адвоката који су окарактерисани као „комунистичке вође“: Миливоја Тадића и Ђорђа Драшкића.⁶⁷ До сукоба са Павлом Вујићем, професором и сенатором оданом краљу, дошло је када је одлучено да обојица уђу у управу Друштва. Ђорђе Драшкић, који је заиста био носилац листе КПЈ на локалним изборима за срез бањалучки пре доношења Обзнане, био је и раније члан управе овог друштва – на годишњој скупштини 1923. године додељена му је функција председника културно-просветне секције.⁶⁸ Међутим, конфликт са Павлом Вујићем изазвале су Драшкићеве претензије на више положаје у организацији. Овај сукоб, у коме су превагнули Јосиф Јехличка и Ђорђе Драшкић, изазвао је одмазду директора Гимназије, која је у годинама које су следиле довела Друштво до ивице пропасти.

Просвета и пропаганда

Првих година постојања Жупа је велике напоре полагала на пропагандну делатност. Како је примарни циљ ужичких сокола био да успоставе соколску организацију у региону, било је неопходно идеолошки представити Соколство мештанима циљних градова. Зато су организоване академије, спортска такмичења и јавни часови, који су имали јаку пропагандну улогу. Једна посебно успела академија одржана је на други дан Божића 1925. године, у оквиру које је Јехличка организовао тачку „Сан младог Соколића“, чији је циљ био да прикаже да „вежбе нису само монотono напрезање мишића, већ да се у њих могу унети и осећања“.⁶⁹ Ово је било јако значајно јер се до тада у Жупи није придавало много пажње позоришним активностима, које су биле под јурисдикцијом Жупског просветног одбора.⁷⁰ Од културних манифестација у овом периоду истиче се и гусларски фестивал који је одржан 1922. године у организацији Ужичке соколске жупе.

Иако је Ужице после 1922. године било важан соколски центар, Ужичко друштво није имало своју заставу све до 1926. године, када је члан „Сокола“ и

⁶⁶ „Predavanje izobrazevalnega odseka za vaditeljski tečaj česke obce sokolské L. 1908“, zvezek I, telovadno društvo „Sokol“, v Ljubljani 1910, 81 (превеле са словеначког Ана Марија Ђурић и Мирела Лазић).

⁶⁷ Игњић, *Гимназија*, 224.

⁶⁸ Чарапић, „Соколство“, 13.

⁶⁹ С, „Белешке“, *Златиборски Соко*, свеска 2, 3. март 1925, 46.

⁷⁰ У даљем тексту: ЖПО.

трговац, Вилиман Јовановић, донирао 15.000 динара за израду друштвене заставе.⁷¹ Прослави освећења заставе, која је одржана 3. јуна те године, присуствовале су делегације других друштава из Ужичке жупе, али и из Сарајевске жупе. Свечани део манифестације био је подељен у три дела: пре подне освештана је застава, по подне одржана је прослава у парку, а увече свечана соколска академија. Целокупан приход од ове приредбе приложен је фонду за изградњу Соколског дома у Ужицу.

Значајан допринос популаризовању соколског покрета у Ужичком крају дало је и прво гласило Ужичке соколске жупе, „Златиборски Соко“. Овај часопис издавала је Управа Ужичке соколске жупе у току 1925. године, а уредник је био професор књижевности Сава Ристановић, који је био један од најактивнијих протагониста соколске идеје у Гимназији. Управо зато лист је био намењен претежно омладини. Прилоге, који су обухватили све сфере функционисања Жупе, писали су ђаци, професори, свештена лица, правници.⁷²

Фотографија бр. 4: Фискултурни слет (фототека Историјског архива Ужице, К-32, инв. бр. 667)

Први број изашао је 1. јануара 1925. године, и продавао се по цени од 3 динара. Већ у „Нашој речи“ Управе жупе стоји да часопис излази да „би се постигао бољи успех у ширењу соколских идеја у народу, а и ради обавештења разних соколских питања међу појединим друштвима која припадају овој Жупи.“⁷³ Јасно је, дакле, да је по свом карактеру овај лист био чисто пропагандни, али да је имао и још једну сврху, да преко њега друштва у оквиру Ужичке жупе могу да остану у контакту, што је било јако значајно у периоду када су се соколске јединице јако брзо гасиле по читавом округу. „Златиборски Соко“ био је само један од начина на који је Управа Ужичке жупе покушавала да одржи свој интегритет и целовитост саме Жупе. У истом броју наглашено је да „партијске, племенске и

⁷¹ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 444.

⁷² Ћирић, Живан Ј, „Ужичка омладинска штампа између два светска рата“, у: *Ужички зборник*, 1, Титово Ужице, 142 (у даљем тексту: Ћирић, „Штампа“...).

⁷³ Управа Ужичке соколске жупе, „Наша реч“, *Златиборски Соко*, свеска 1, 1. јануар 1925, 1.

верске разлике не узимају се у обзир. Треба радити да сваки појединац – најпре наше отаџбине, па целог Словенства и најзад целог човечанства – буде човек чврсте мишице и воље а поштене и ведре мисли. **Југословенски национализам, словенско братство, демократска једнакост, човечност, тежња за напретком** (подвукао аут.) итд, све су то речи исписане на соколским заставама.⁷⁴ У овој реченици представљена је основа соколске идеологије, која је, овако представљена, била приступачна и разумљива, а самим тим и лако усвојива за младе нараштаје.

У наредних пет месеци изашло је пет бројева „Златиборског Сокола“. У њима је из свих аспеката обрађивано Соколство као телесни и национални покрет. Неки од чланака су: „Соколство и омладина“, „Соколске вежбе у основној школи“, „Соколство и трезвеност“, „Будимо Соколи и помажимо Соколство“, „Наша Соколана“, „Осећање дужности“, „Идеална жена у народној поезији“ и други.⁷⁵ Важно је напоменути да су у неким бројевима објављиване и вежбе са пушкама које је уређивао начелник Јосиф Јехличка. Пансловенски национализам био је тесно повезан са свешћу о одбрани државе којој су соколи придавали велику пажњу, а која је посебно дошла до изражаја непосредно пре почетка Другог светског рата на територији Југославије.

Поред регуларних пет бројева који су изашли 1925. године, издата су још два специјална издања 1926. и 1927. године, поводом освећења заставе и жупског слета у Вишеграду. Иако је најављено да ће редовно излазити после септембарског броја, од читавог пројекта се одустало, највероватније због материјалних потешкоћа које су погађале Жупу.⁷⁶

Фотографија бр. 5: Соколски слет у Ужицу 1928. године (испред зграде Црвеног крста, летврти с лева Божидар Станић) (фототека Историјског архива Ужице, инв. бр. 6694)

---

⁷⁴ Исто, 2.

⁷⁵ Ћирић, „Штампа“, 142.

⁷⁶ Исто, 143.

У „новој“ држави (1929–1934)

Време промена

На прекретници деценија читава Краљевина нашла се пред променама. Трећег октобра 1929. године, краљ Александар Карађорђевић променио је име државе у Краљевина Југославија, а територију поделио на девет бановина.⁷⁷ Будући да је Соколство било тесно повезано са државним врхом, услед ових промена било је неопходно мењати устројство ЈСС. Стога су краљ, влада и група експерата радили више месеци на доношењу „Закона о оснивању Сокола Краљевине Југославије“, који је донет 5. децембра 1929. године.⁷⁸ У том документу истакнуто је да се „у циљу физичког и моралног васпитања држављана оснива витешка организација под именом Соко Краљевине Југославије“.⁷⁹ У наредна три месеца донета су још два акта, „Манифест савезне управе“ (28. јануара 1930. године) и „Статут о организацији и пословању СКЈ“ (14. фебруара 1930. године), којима је дефинисана улога СКЈ, а то је да „подиже телесно здраве, морално јаке и национално свесне држављане Краљевине Југославије“.⁸⁰ Задатак соколске организације био је да, са младим претолонаследником Петром на челу, снагом тела брани територију, а својом доктрином национални идентитет Југословена.

Услед административне прерасподеле државе, статут Савеза сокола морао је бити промењен. У циљу дефинисања новог статута СКЈ сазван је састанак истакнутих соколских радника у Љубљани 1929. године. Овом скупу присуствовали су, због значјног доприноса развоју соколства у Западној Србији, представници Ужичке соколске жупе, начелник Јосиф Јехличка и начелница Милица Грбић. У јесен исте године, у Београду је одржан скуп представника свих жупа на коме је предложено да се све физкултурне институције на територији Југославије уједине у јединствен савез. Поред „Сокола“, овом савезу придружили би се и „Франковачки соколи“ и словеначки клерикални „Орлови“. Један од главних протагониста ове уније био је тадашњи министар просвете Антон Корошец⁸¹, а у соколским редовима Ђура Паунковић, други заменик старешине СКЈ. Битно је напоменути да формирање оваквог Савеза није изазвало позитивне реакције код свих делегата. Јехличка је, у име своје жупе, гласао против тог предлога и чак се залагао за распуштање Соколства.⁸² Међутим, неколицина која није подржавала ову одлуку није се могла супротставити политичким махинацијама иза којих је стајао сам врх државе. Том приликом Јехличка је изјавио: „Жалосно је да слободни „Соко“ заврши свој слободни лет баш у Београду, у који су се некад упирале очи поробљених народа Аустро-угарске монархије.“⁸³

⁷⁷ Ћоровић, Владимир, *Историја Срба*, Лео комерц, Београд 2005, 877 (у даљем тексту: Ћоровић, *Историја...*).

⁷⁸ Чарапић, „Соколство“, 19.

⁷⁹ У даљем тексту: СКЈ.

⁸⁰ Чарапић, „Соколство“, 20.

⁸¹ Корошец, Антон (1872–1940), свештеник, политичар и председник владе Краљевине Југославије (*Мала енциклопедија просвета*, 869).

⁸² Цвијовићи, „Настанак и развој“, 444.

⁸³ Исто, 435.

Соколска друштва која су постојала у оквиру СЖУ на територији Дринске бановине

До великих промена дошло је и у Ужичкој соколској жупи, која је исте 1929. године преименована у „Соколска жупа Ужице“. Успостављањем система бановина, девет друштава у оквиру СЖУ, колико их је било до краја 1929. године, нашла су се на територији две бановине – Дринске и Зетске. Жупа је тада бројала 1160 људи, од којих 621 члана, 101 чланицу и исто толико мушког нараштаја. Нараштајки је било најмање, 46, док су групе мушке и женске деце бројале 136, односно 155 вежбача.⁸⁴ У том тренутку, Жупи је требала јака Управа, која је била способна да контролише друштва на широкој територији коју је обухватала, али и да ради на даљем развоју Соколства, да штити интересе Жупе у Савезу и при управама бановина. Управо тада на чело СЖУ дошао је Ђорђе Драшкић, који је водио Жупу наредних дванаест година.

„Случај Ј. Јехличке“

После инцидента на годишњој скупштини Соколског друштва Ужице 1927. године, непријатељство између Јехличке, који је био професор фискултуре, и Павла Вујића, тадашњег директора Гимназије, попримало је све шире размере. Оглушујући се о одлуке школе, Јехличка је игнорисао седнице Наставничког већа и самостално организовао излете са ученицима, без консултовања са директором. Да би повратио свој ауторитет, Вујић је интервенисао код Министра просвете актом којим је 24. јуна 1927. године тражио премештај Јосифа Јехличке.⁸⁵ У допису директор је потенцирао на сопственим заслугама у борби против „комунистичке заразе“. Тврдио је да је успео да искорени „комунистичку проповед“ у вишим разредима и да врати „заражене наставнике“ на прави национални пут. Међутим, поред сопственог истицања у очима Министра просвете, Вујић је искористио ово писмо у сврху најоштрије критике наставника Јехличке, речима да он сматра салу Гимназије „својим дућаном“⁸⁶. Оптужбе да су часови гимнастике „право расуло“, па чак и да професор „фратернизира са ђацима“, условиле су да министарство пошаље комисију која је испитала цео случај. Од премештења није било ништа све

⁸⁴ *Народно јединство*, Званични алманах-календар Дринске бановине за 1930/31. годину, година 1, издање Краљевске банке управе Дринске бановине, Сарајево, 1930, 230.

⁸⁵ Игњић, *Гимназија*, 224.

⁸⁶ Исто, 225.

до септембра 1930. године, када је Вујић коначно издејствовао да Јехличка по „службеној дужности“ буде позван у Крагујевац.⁸⁷

Одлазак Јехличке представљао је велики ударац за Соколство у Ужицу. Будући да је Јехличка био дугогодишњи начелник СЖУ, Вујић је својом интервенцијом окренуо читаву жупску Управу против себе. На седници која је одржана само месец дана касније, 19. новембра 1930. године, одлучено је да се новац за чланарину Павла Вујића не прими, чиме је практично изопштен из чланства, три године пошто је изгубио место у управи.⁸⁸ Да би спречили замирање Соколства у Ужичком крају, представници Управе СЖУ интензивно су радили на Јехличкином повраћају, што су и издејствовали током 1931. године.

Велики подухват

У 1931. години Ужички соколи функционисали су у осетно већем броју него 1929. и 1930. године. Према годишњем извештају, број вежбача порастао је за око 2000 у свим категоријама, а посебно међу занатлијском и трговачком децом.⁸⁹ И број соколских јединица под надзором СЖУ је растао: са 9 друштава, колико је било 1929. године, њихов број повећан је на 11, а сеоских соколских чета на 13.⁹⁰ Поред Ђорђа Драшкића, у руководству Жупе били су Драгомир Нешовић, тајник, Милица Грбић, начелница и Јосиф Јехличка, који је упкос премештају у Крагујевац задржао место начелника. Др Благоје Марковић вршио је функцију просветара, а положај статистичара поврен је Јанку Равнику, управнику пушкарске школе.⁹¹

Проблем који је пратио СЖУ до распуштања 1941. године био је доста тешка материјална ситуација. Незадовољавајуће финансијско стање у Жупи постојало је на свим нивоима хијерархије, од чета до саме Жупске Управе. Сиромаштво других јединица било је узрок дугова које су друштва имала према Жупи, а без новца од друштава, ни Жупа није била у стању да измирује своје обавезе према Савезу. Веома често се дешавало да истакнути чланови преузимају те дугове на себе и плаћају их из сопственог џепа.⁹² Тешка новчана ситуација у Жупи дошла је до изражаја када је требало послати честитку Чеху Штајнеру, истакнутом соколском раднику, поводом његовог 70. рођендана. Испод концизне честитке била је написана порука Савезу: „Нека нам се опрости, што је садржина депеше била кратка. Разлог је финансијски, јер Жупа нема ни пет пара новца у својој каси, те је и ова депеша плаћена од стране једнога брата“.⁹³

Иако је у овој години функционисало са дефицитом од 3.000 динара у буџету, Ужичко друштво се 1931. године упустило у велики грађевински

---

⁸⁷ Чарапић, „Соколство“, 20.

⁸⁸ Историјски архив Ужице, Соколска жупа Ужице 1922–1941, кутија 3, 1932, Досије о непримању новца П. Вујића за изградњу Соколског дома, 29, 2 (у даљем тексту: ИАУ, СЖУ 1922–1941...).

⁸⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1931, Извештај старешине о развоју Соколства за 1931. годину, 8.

⁹⁰ Исто.

⁹¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1931, 99.

⁹² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1931, Извештај старешине о развоју Соколства за 1931. годину, 8.

⁹³ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, Обавештење о слању честитке брату Штајнеру поводом његовог 70-ог рођендана, 1931, 15.

подухват.⁹⁴ Управа друштва решила је да изгради сопствени Соколски дом, тј. Соколану, на територији Ужица, у циљу побољшања наставе гимнастике. Иначе, ови Домови представљали су, поред места за телесно вежбање, и место где су се чланови „Сокола“ дружили и заједно проводили време, јер тада, према речима г-дина Добривоја Јевђовића, „није било кафића и чашица“.⁹⁵ Другим речима, ове установе биле су центри окупљања трезвене и прогресивне омладине и као такве јако важне за друштвени живот целог града. До иницијативе друштва Ужице да изгради свој Дом, једино је друштво Вишеград у читавој Жупи имало Соколану. За овај озбиљни пројекат Управа Соколског друштва Ужице спремала се још од оснивања 1911. године.⁹⁶ Сав новац од прилога или добротворних забава, као што је био случај са прославом поводом освећења заставе 1926. године, ишао је у фонд за подизање Соколане. Резултат дугогодишње штедње била је сума од 320.000 динара на рачуну у банци, која није била довољна за изградњу Соколског дома. У недостатку сопствених средстава, Ужичко друштво било је принуђено да на било који начин прикупи остатак новца. Ужички соколи слали су апеле за помоћ по читавој Југославији, противно инструкцијама Савеза. Поред осталих друштава и жупа, они су се обраћали и политичарима и државним функционерима, па и самом председнику владе, Петру Живковићу⁹⁷. Од Управе Дринске бановине тражен је прилог од 100.000 динара, од кога на крају није било ништа. Самоиницијативно сакупљање средстава за изградњу Дома довео је друштво Ужице и Жупу у конфликт са Савезом СКЈ, који је захтевао да се сва помоћ прикупља њиховим посредовањем, и чак запретио дисциплинским мерама.⁹⁸ Грађанство Ужица је у овом подухвату дало пуну подршку Соколском друштву. Осим моралне, Ужичани су пружили соколима и значајну материјалну подршку, која им је у том тренутку била неопходна.⁹⁹

Старешина друштва Ужице, Владета Милетић, преузео је одговорност око припрема и организације изградње. По савету јеврејских стручњака из иностранства он се залагао да се са радовима што пре почне, иако комплетна сума није сакупљена, из разлога што је њихов постојећи капитал услед глобалне економске кризе опадао.¹⁰⁰ Почетком 1931. године, Милетић је отишао у Београд код архитекте Момира Коруновића, који је био чувен по пројектовању више Соколских домова на територији Југославије.¹⁰¹ После месец дана, пројекат од тридесет великих табака, који је Коруновић урадио као добровољни прилог за подизање Соколане, био је готов. Према прорачунима, за израду Дома било је

---

⁹⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1931, Извештај Соколског друштва Ужице Соколској жупи Ужице о финансијском стању друштва, 32.

⁹⁵ Савић, Интервју.

⁹⁶ Чарапић, Миле, „Соколски дом у Ужицу 1931–1941“, у: *Ужички зборник*, 25/26, Ужице 1996/1997, 217 (у даљем тексту: Чарапић, „Соколски дом“...).

⁹⁷ Живковић, Петар (1879–1953), армијски генерал и председник владе Краљевине Југославије 1929–1932. године (*Мала енциклопедија просвета*, 496).

⁹⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1931, 33.

⁹⁹ Савић, Интервју.

¹⁰⁰ Чарапић, „Соколски дом“, 218.

¹⁰¹ *Jehlička*, 7.

потребно, не рачунајући водовод, хигијенске објекте, грајање и инсталације, 2.386.408, 26 динара.¹⁰²

Иако Друштво није имало ни приближну суму предвиђену предрачуном, радови на изградњи Соколане почели су маја 1931. године. Иако је у почетку требало да се Дом гради у делу града познатом као Међај, општински функционери променили су мишљење и соколима доделили плац на Вашаришту, близу пута за Златибор.¹⁰³ Како је читаво Ужице смештено у котлини, конфигурација терена захтевала је равнање земљишта пре постављања темеља. Јосиф Јехличка је на градилишту преузео посао инжењера. Стотине сокола који су радили на овом послу пренели су око 7.000 кубних метара земље у равницу поред градилишта. Управо је у радној снази лежала тајна успеха Милетићевог подухвата, јер су чланови Соколског друштва, њихови познаници и сродници радили на овом послу бесплатно.¹⁰⁴ Када је Коруновић састављао своју процену, није рачунао да ће соколи без икакве надокнаде радити на изградњи свог Дома. Зато су трошкови у 1931. години, упркос предвиђеној суми од 1.300.000 динара, износили само 450.000. динара. Поред светске економске кризе и унутрашњих комешања у редовима Соколског друштва Ужице, у новембру 1931. године на Соколани подигнуте су баце, а до краја године зграда је доведена под кров.¹⁰⁵

Нови сукоби

Почетак 1932. године обележио је пораст чланства. Иако тачни подаци недостају, ово се може закључити по броју катастарских бројева које је СЖУ наручила од Соко Матице из Љубљане. Наиме, 23. јануара Жупи је достављено 600 бројева за упис новог чланства и 200 за нараштај.¹⁰⁶ Само три дана касније Жупа је послала захтев за 2000 катастарских бројева за чланство и 800 за нараштајце.¹⁰⁷ Недуго затим, почетком марта, СЖУ тражила је још 300 бројева, јер су постојећи били попуњени. Пораст броја учлањених изискивао је и више активних јединица: крајем фебруара месеца на територији Жупе функционисало је 12 друштава (друштво Рогачица основано је 28. јануара 1932. године) и 16 чета. И поред тога, Соколска жупа Ужице је, према Савезним катастрима, била бројем најмања жупа на територији Југославије.¹⁰⁸

Годишња скупштина Соколског друштва Ужице одржана је 24. јануара 1932. године. Поред конституисања нове Управе, на чијем челу је остао Владета Милетић, на седници се раправљало о даљој стратегији подизања Соколане, нарочито се дотичући финансија. На дан 31. децембра 1931. године, каса Друштва располагала је са 7.206,54 динара, поред дуга од 95.000 за циглу, цемент и

¹⁰² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1931, Предрачун радова за изградњу Соколског дома у Ужицу, 37.

¹⁰³ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 443.

¹⁰⁴ Милетић, Владета, *Зидање Соколског дома у Ужицу*, Београд 1967, 4–5.

¹⁰⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1931, Извештај Соколског друштва Ужице Соколској жупи Ужице о финансијском стању друштва, 32.

¹⁰⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-1, 1932, Распис о достави катастарских бројева за чланство и нараштај за 1932. годину, окр. бр. 6.

¹⁰⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1932, 10.

¹⁰⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1932, 48.

гвожђе.¹⁰⁹ Општа новчана ситуација у Жупи била је јако лоша, јер су се сва средства сливала у фонд за подизање Соколског дома друштва Ужице. Према извештајима старешине, око 50% чланства није било у стању да исплати своје обавезе Управи. Оправдавајући закашњење исплате дажбина Савезу сиромаштвом чланова, Жупа је опет дошла у сукоб са СКЈ. Док је Драшкић тврдио да је „важније да соколска јединица егзистира, па ма никада не платила своју порезу“, реалност је била да СЖУ није била у стању да Савезу исплати дуг од 50 динара.¹¹⁰ У циљу поправљања материјалне ситуације Управа друштва испланирала је акцију сакупљања добротворних прилога још крајем 1931. године, која је почетком наредне године спроведена у дело. Апел ужичких сокола наишао је на добар одзив, како међу грађанством Ужица, јавним институцијама и фирмама, тако и међу другим добротворима. Градови из разних крајева Југославије слали су своје прилоге, а међу донаторима нашли су се и политички и војни функционери, па и патријарх српски Варнава, који је приложио 200 динара за изградњу Дома.¹¹¹

Међутим, прилог који је привукао највише пажње била је донација сенатора Павла Вујића у износу од 500 динара. У светлу скорашњих сукоба са начелником Јехличком и старешином Драшкићем, челници друштва одлучили су на седници од 10. фебруара 1932. године да се новац Павла Вујића, као „истакнутог непријатеља Соколства“, не прими. Ова одлука резултирала је обнављању конфликта између Соколског друштва Ужице и Вујића који је, као члан Сената, уживао велики углед и био јако моћан човек. Он је, 18. марта, послао Управи друштва писмо у коме је, попут писма Министру просвете из 1927. године, истицао свој допринос успостављању Соколства у Ужицу и нападао Јосифа Јехличку, који се, како каже, „није ни родио кад је он био соколац“. Преписка између Вујића, старешине друштва и Савеза око непримања улога завршила се априла 1932. године, када је Ужичко друштво добило подршку СКЈ и остало при својој одлуци.

Радови на довршењу Соколане текли су по плану све до 1. маја, када је на градилишту осванула црвена застава. Интервенцијом полиције, брзо је уклоњена, али је овакав чин у сваком случају био недопустив, будући да је КПЈ, а самим тим и њена знамења, била забрањена. Кривим за ово дело проглашен је студент права и члан скаута Бране Јевремовић, зато што је застава била везана скаутским чвором, премда је прави кривац био Јосиф Шибер, члан Спортског друштва „Слобода“.¹¹² Иако Управа СЖУ није имала директне везе са подизањем црвене заставе, овај чин био је довољан да оживи Вујићеву тезу да се у соколским редовима крије илегална КПЈ. Пометњу око истраге овог случаја сенатор је искористио да 6. маја по други пут обезбеди премештај Јосифа Јехличке, овог пута у Бјељину, где је постављен на место наставника гимнастике.¹¹³

По одласку начелника читава Жупа почела је да пропада. Без техничког вође, административна Управа није могла да очува целовитост јединица, а друштву Ужице је посебно био потребан због радова на довршењу зграде Соколане. Његов

¹⁰⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1934, Извештај Друштва са редовних годишњих скупштина држаних 24. 1. 1932. и 28. 1. 1934. о раду у претходној години, 18, 1.

¹¹⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, Допис Просветног одбора из Новог Сада, 1932, 70, 3.

¹¹¹ Народни гласник, Ужице 26. 3. 1932, 5.

¹¹² Чарапић, „Соколски дом“, 222.

¹¹³ Народни музеј Ужице, Начелство среза Ужичког од 2. 11. 1931. године, инв. бр. 8118, 433 (у даљем тексту: НМУ...).

старешина, Владета Милетић, одмах је по Јехличкином премештају иницирао акцију за опозив одлуке Министарства просвете. Он је 14. маја обавестио првог заменика старешине ССКЈ Енгелберта Гангла о премештају друштвеног начелника, и поделио сумње да Павле Вујић стоји иза иза те депеше. Упознат са соколским редом Јосифа Јехличке, Гангл је непосредно после тога писао Драгомиру Којићу, Министру просвете лично, не би ли се та „грешка“ исправила. У одговору Министарства стајало је: „Господин за чији се премештај Ви интересујете, радио је на штету Соколства и соколске наставе“.¹¹⁴ Крајем маја, Гангл је у још једном писму стао у Јехличкину одбрану, наглашавајући да је одлука самог Извршног Одбора Савеза да се он постави на место начелника, па да стога оптужбе да је штетан за соколски рад не могу бити тачне. Преписка између врха ССКЈ и Министарства просвете убрзо се претворила у конфликт поводом уклањања Јехличке из Ужице, будући да је Министарство оваквом одлуком оптужило Управу Савеза да је одредила некомпетентног човека на место начелника СЖУ. Средином наредног месеца, 17. јуна, Гангл послао је процену Момира Коруновића, који је био послат у Ужице да испита случај Јосифа Јехличке, и опет апеловао да се начелник врати.¹¹⁵ Када је ситуација око премештаја Јехличке почела да се стишава, Жупа је 24. јула 1932. године примила телеграм од првог заменика старешине СКЈ, у коме је писало да ће Јехличка бити враћен. Међутим, пре него што је Савез имао прилике да обистини садржај депеше, Министар просвете донео је Уредбу којом је забранио залагање појединаца и удружења за премештај чиновника Јехличкиног ресора.¹¹⁶ Иако су руководиоци друштва и жупе Ужице знали да је поновни одлазак Јехличке из града резултат одмазде Павла Вујића, потврду за ту тврдњу добили су 8. октобра исте године, када је помоћник Министра Којића известио Гангла да Јехличка не може бити враћен у Ужице због увреде коју је нанео „сенатору Г. Вујићу“. Већ је поменуто да је антагонизам између Вујића и Јехличке почео на седници друштва Ужице 1927. године. Како је био избачен из Управе Друштва, Вујић је користио свој улед да нашкоди његовом раду, и то нападајући челне људе ове организације. Тако је Вујић клеветао Јехличку да је лош соколски радник, наставник и ратник (Јехличка је служио под командом Павла Вујића у Првом светском рату), што је потпуно контрадикторно похвалама на Јехличкин рад на којима је инсистирао пре промена у врху Друштва. После овог признања, СЖУ и Савез СКЈ на челу са Ганглом, који је, како је сам рекао, „у тој афери ангажовао сопствену соколску част“, наставиле су акцију за повратак Јехличке из Бјелјине.¹¹⁷ У овај сукоб између челних државних и соколских органа, убрзо су се умешали и виши ауторитети. Наиме, Павле Вујић је председнику владе Петру Живковићу тужио Владету Милетића, упозоравајући га да је „разорни елемент“, а у Ужице је послао комисију која је испитала вође Соколства оптужене за комунистичку делатност.¹¹⁸ Ни промена владе није донела помака у враћању начелника СЖУ. Милетић је средином 1932. године затражио аудијенцију код новог председника владе Војислава Маринковића. На том састанку, Министар за физичко васпитање

¹¹⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 47, 1.

¹¹⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1932, 62.

¹¹⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 47, 1.

¹¹⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 47, 2.

¹¹⁸ Исто.

народа питао га је: „Јеси ли ти шогор¹¹⁹ Јехличкин?“. Поред тога што је окривљен за антинационални рад од стране сенатора Вујића, Јехличка је оптужен и за непотизам, будући да је Ђорђе Драшкић био брат Јехличкине супруге Милице. Увођењем свог шурака у Управу једне соколске јединице, упркос његовој комунистичкој прошлости, дало је повода Вујићу да га у очима истакнутих државника представи у још негативнијем светлу.¹²⁰

Док су се представници „Сокола“ борили за Јехличкин повраћај, технички раду у жупи Ужице замирао је. У писму СЖУ Савезу од 23. септембра стоји: „Има ли каквог изгледа за брата Јехличку и његов повраћај? Изгубили смо наду.“¹²¹ Међутим, изгледа за његов премештај није било све до средине 1933. године, до када је Жупа стагнирала. Из средишта жупе исте године удаљена је и начелница Милица Грбић, која је премештена у Сарајево, а потом у Вишеград, јер у Ужицу није било места за учитељицу.¹²²

Врапци у Соколани

Наредну 1933. годину ужички соколи дочекали су у расулу. На годишњој седници, жупски тајник Драгомир Нешовић почео је свој извештај речима: „Жао ми је, што као соко, морам најпре узвикнути: јао, подносећи вам годишњи извештај за минулу годину. Мој јаук је израз бола од кога је патила цела управа наше Жупе... Отргнут је од нас наш начелник, брат¹²³ Јехличка. Стуб наше организације је ишчупан, и природно, зграда је постала трошна.“¹²⁴ И заиста, одсуством начелника и начелнице, сви течајеви и курсеви отказивани су, што је онемогућивало стварање нових стручних кадрова. Финансијска ситуација је, као и претходних година, била лоша, будући да су сва средства одлазила у фонд за подизање Соколског дома. Две годишње скупштине, скупштина Друштва Ужице одржана 22. јануара, и скупштина СЖУ одржана 26. фебруара у Рудом, значајне су јер је на њима предложен и усвојен од стране оба органа акциони план поводом премештаја Јосифа Јехличке. Наиме, представници Жупе донели су резолуцију којом је било предвиђено потпуно расформирање читаве СЖУ и свих њених јединица.¹²⁵ Овај акт, поднет Савезу СКЈ на дан седнице скупштине Жупе, предвидео је рок од два месеца у оквиру кога је Јехличка морао бити враћен у Ужице. У противном, сви соколски челници били су спремни да дају неопозиве оставке на своје функције, чиме би СЖУ престала да постоји.¹²⁶ Овај ултиматум Савез је схватио озбиљно, и, судећи

¹¹⁹ Шогор (нем. Schwager), рођак по жени, шурак, пашеног, зет (Вујаклија, Милан, *Речник страних речи и израза*, Београд 1974, 1095 (у даљем тексту: Вујаклија, *Речник...*)).

¹²⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 47, 3.

¹²¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1932, 225.

¹²² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1932, Решење о премештају Милице Грбић из Ужица у Сарајево, 60.

¹²³ Чланови „Сокола“ међусобно су се ословљавали са „брате“, односно „сестро“, а овај епитет додавали су и именима јединица у званичној кореспонденцији (нпр. братски Савез, братска Жупа Ужице итд.).

¹²⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28.

¹²⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 34, 4.

¹²⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 7.

по резултатима читаве акције, одмах се посветио премештају Јехличке натраг у Ужице.

Истовремено са техничком и материјалном кризом, Соколство је на самом почетку 1933. године снашао још један проблем. Другог дана православног Божића, 8. јануара, у католичким црквама широм Југославије читана је од стране свештеника тзв. „Посланица католичког епископата против Соколства“.¹²⁷ У овом документу католички клер је оптужио соколску организацију за деловање против њихове религије и одвраћање верника. Соколство пре овог није имало проблема ни са једном вером, из претходних поглавља види се да су свештеници неретко били чланови „Сокола“, да су уређивали соколску штампу или радили на оснивању соколских јединица. Поред овога, вероисповест није била услов за припадност „Соколу“. Добривоје Јевђовић се сећа да Јосиф Јехличка, никада није био велики присталица неке религије, нити је био против њих, већ је био један „умерењак“.¹²⁸ Ова посланица није имала озбиљнијих последица на територији СЖУ, јер је у оквиру ње живело претежно православно и муслиманско становништво. Постојала је само једна католичка црква, у Вишеграду, међутим, тамошњи свештеник није читао овај документ пред верницима. Ова посланица постигла је, изгледа, донекле контрадикторан ефекат међу исповедницима ове вере. Др Крсто Харамбашић, лекар и члан управе Соколског друштва Ужице прешао је из католицизма у православље после објављивања овог документа. Интересантно је да је он своју изјаву желео да објави у више новина, између осталог у „Политици“ и „Загребачким новостима“, али ниједан лист није желео то да објави.¹²⁹ Наравно, Савез СКЈ брзо је реаговао на напад католичког клера, штампајући „Изјаву Савеза СКЈ на пастирски лист католичког епископата“. Само Жупи Ужице послато је 24. јануара 1.000 комада ове изјаве, коју је требало поделити међу чланством и другим људима.¹³⁰ Читава ситуација санирана је априла те године, с тим да су се и касније осећале тензије између Католичке цркве и Соколства, посебно на територији Савске и Приморске бановине.

Још од одласка Јехличке у Бјелјину, изградња Соколане у Ужицу стагнирала је. Дом је био озидан, али не у потпуности покривен. Изложен неповољним временским приликама, незавршени Соколски дом почео је полако да пропада. Право стање ствари по питању статуса Дома, али и чланова Соколског друштва Ужице, види се из преписке Управе Дринске бановине и СЖУ. На питање у каквом је стању Дом, и чему тренутно служи, ужички соколи одговорили су кратко: „Врапцима“.¹³¹ Осим што је изазвала негодовање Банске управе, овај одговор јасно говори о расположењу Ужичана о овом органу, који је обећавао донације још од 1931. године.

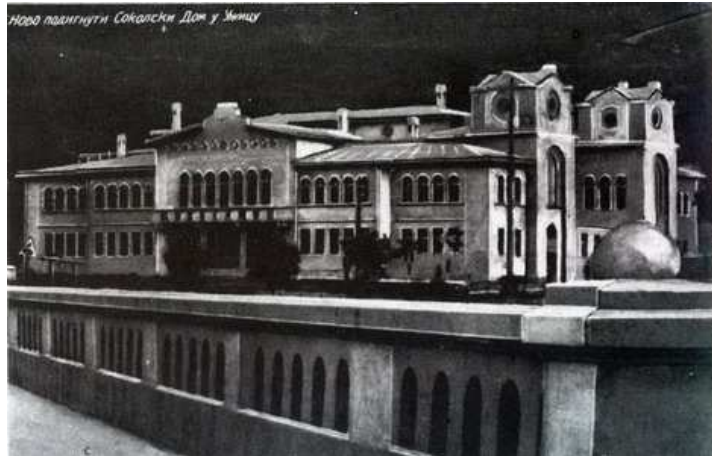
¹²⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1933, Обавештење о католичком епископу у Вишеграду поводом окружнице бр. 3 о нападу на Соколство од стране католичког епископата и приступ Крста Харамбашића старој католичкој вери, 279, 1.

¹²⁸ Савић, Интервју.

¹²⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1933, Обавештење о католичком епископу у Вишеграду поводом окружнице бр. 3 о нападу на Соколство од стране католичког епископата и приступ Крста Харамбашића старој католичкој вери, 279, 1.

¹³⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1933, 88.

¹³¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, Наредба да управа жупе убудуће стане на пут неозбиљности у службеној преписци.

Фотографија бр.6 :Соколски дом у Ужицу (својина Милорада Искрина)

Средином 1933. године, ситуација је почела повољно да се одвија за соколе Ужица. Упркос претњи да ће соколска организација у Ужичком региону бити расформирана, Савез СКЈ није успевао да врати Јехличку. Стога је СЖУ, не ослањајући се на Савезне органе, ступила у контакт са Павлом Вујићем, чијим је агитовањем Јехличка и пребачен, најпре у Крагујевац, а потом у Бјелину. Знајући да је једини начин да врате Јехлику у Ужице измирење са сенатором, Жупа је практично била приморана да прихвати прилог од 500 динара за изградњу Соколане, због кога су избили сукоби између Вујића и Управе Жупе још марта 1932. године.¹³² Поред тога, заменик старешине СКЈ Гангл морао се извинити Вујићу због конфликта око Јехличке. Иако су челници друштва и жупе Ужице морали да прихвате Вујићеве услове, права пометња настала је када је Павле Вујић поново примљен у Соколско друштво Ужице почетком јуна месеца.¹³³ Овај чин изазвао је негодовање у Управи друштва, будући да је сенатор Вујић нападао њене чланове и оптуживао их за антинационалне радње пред високим државним функционерима. Због настале ситуације старешина друштва Ужице Владета Милетић сазвао је седницу 12. јуна 1933. године, на којој је он, као и још четворица чланова управе, дао оставку на позицију старешине друштва и другог заменика старешине Жупе Ужице.¹³⁴ Како је био истакнути протагониста кампање против Павла Вујића, логично је што је, када је сенатор опет примљен, напустио руководство ове организације. Измирење са Павлом Вујићем на крају довело је до жељеног резултата – Јехличка је добио премештај у Ужице. Међутим, и овај процес дуго је трајао. СЖУ се жалила на бројне „формалности“ око његовог премештаја, које су трајале више месеци. Првог јуна 1933. године, Жупи је јављено да су папири за Јехличкин повратак на потисивању у Двору, а управнику Учитељске школе дојављено је да га прими на посао.¹³⁵

На чело Соколског друштва Ужице после одласка Владете Милетића дошао је Љубомир Романовић, чувени ужички штампар и књијар, а на места четворице чланова управе дошли су Смиљан Братина, Јован Кнежевић, Драгољуб

¹³² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1933, 35, 2.

¹³³ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 45.

¹³⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1933, 44.

¹³⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1933, 104.

Станојловић и Александар Грковић.¹³⁶ Ново руководство посветило се скупљању преосталих средстава за Соколану. Са Јехличком поново у Управи, ужички соколи су, према извештајима тајника, добили „новог полета“. Од Управе Дринске бановине добијен је прилог од 20.000 динара. Савез СКЈ допринео је донацијом од 200.000, а ужичка општина са 3.000 динара.¹³⁷ Посредством трговца Вилимана Јовановића, који је својевремено донирао новац за израду друштвене заставе, соколи су добили зајам од 20.000 динара од Трговачке банке, са каматом од 10%. Нису изостајали ни мањи прилози од чланова и осталих грађана Ужица. Соколи су, такође, имали у плану да организују коло срећака од 300.000 динара, од којих би се половина искористила за Дом. Међутим, овај план осујетило је Министарство за народну привреду.¹³⁸

Оно што је донекле саботирало полетни рад Соколства у другој половини 1933. године биле су политичка превирања у граду, која су утицала на односе унутар соколских редова. Последице кампање поводом општинских избора осетиле су се чак и у сеоским срединама, отуђујући чланове „Сокола“ због политичког опредељења.¹³⁹ Жупа је ове нереди смирила жупском окружницом, којом је критикован агитаторски рад за одређене политичке опције од стране сокола, и наглашено да лични политички афинитети не смеју утицати на рад организације.

„Чувајте ми Југославију!“

Период од средине 1933. године, па до октобра наредне године било је доба највећег успона Соколства у Ужичком крају, када се највише радило на развијању просветног рада, који је пре тога заостајао. Јехличка је коначно враћен у центар Жупе, али се и даље „храмало“ на материјалном пољу. Иако се у годишњем извештају тајника СЖУ наводи да је Жупа у повољној материјалној ситуацији, дешавало је се да Жупа буде пријављивана Савезу СКЈ због неплаћања својих дугова, што доводи ову констатацију у питање.¹⁴⁰ Делатност СЖУ у 1934. године био је „више стваралачки, а мање административни“. Све непотребне седнице Жупског одбора отказиване су и замењиване обиласцима других јединица, чији је резултат био учвршћивање целовитости Жупе.¹⁴¹ На почетку 1934. године, у оквиру СЖУ нашле су се 42 соколске јединице, и то 15 друштава (Ариље, Бајина Башта, Вишеград, Ивањица, Косјерић, Нова Варош, Пљевља, Прибој, Пријеполје, Пожега, Рудо, Рогачица, Сјеница, Ужице и Чајетина) и 27 чета, у којима је био учлањен 4.201 соко. Више од половине (2.411) чинили су мушки чланови, док је чланица било само 284. Нараштајаца је било око 350, а деце 1.157 (од тога 734

¹³⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1933, 36, 1.

¹³⁷ Чарапић, „Соколски дом“, 222.

¹³⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1934, Извештај Управног одбора Соколског друштва Ужице о раду у 1933. години, поднет на редовној годишњој скупштини 28. 1. 1934. године, 18.

¹³⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 10.

¹⁴⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1934, 31.

¹⁴¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1934, Извештај друштва са редовних годишњих скупштина држаних 24.1.1932. и 28.1.1934. о раду у претходној години, 18.

мушке, а 423 женске).¹⁴² На самом почетку године, Жупа је тражила још 500 катастарских бројева за чланство, односно 300 за нараштај, што сведочи о повећању броја припадника „Сокола“.

Међутим, успешни рад соколске организације у Ужицу, али и у Југославији, прекинут је почетком октобра месеца. За време службене посете Француској, 9. октобра, краљ Александар Карађорђевић убијен је у Марсељу од стране припадника ВМРО-а.¹⁴³ Будући да је краљ био патрон и некадашњи старешина југословенског Соколства, марсељски атентат изазвао је велику пометњу у соколским јединицама. Непосредно по краљевој смрти, Савез СКЈ прописао је низ одредби којих су се све јединице морале придржавати: све соколске приредбе биле су до даљњег отказане, музичке секције биле су суспендоване у току тзв. „дубоке короте“, до 21. новембра 1934. године, а сви чланови и нараштај морали су да носе црни флор на левој руци, односно на соколским значкама.¹⁴⁴ Било је наређено да се све слике Александра Карађорђевића обавију црним тракама и да се испод додају његове, наводне, последње речи, „Чувајте ми Југославију!“, које су соколи схватили као завет, који су, као национална организација, били дужни да испуне. „Блаженопочивши Витешки Краљ Александар I Ујединитељ“, како су га припадници соколске организације називали, постао је извесна врста култа и симбол југословенског јединства за које се Соколство борило.

Свако друштво било је обавезно да краљу одржи комеморацију. Ужичко друштво одржало је ову манифестацију 14. октобра у 11 часова.¹⁴⁵ Овом приликом основан је „Фонд Краља Александра I Ујединитеља“ за социјално помагање чланства. Сличан фонд постојао је у оквиру друштва Ужице и раније, с тим да се односио само на чланове овог друштва, док је новоформирани фонд покривао читаву Жупу. У овај фонд стављан је новац зарађен продајом соколских срца, од соколског поста или добијен приватним прилозима.¹⁴⁶

Представници ужичке жупе учествовали су и на сахрани Александра Карађорђевића, у чијој организацији су учествовале Савезна управа и жупа Београд. Све остале жупе, њих 24, морале су да пошаљу делегацију од по најмање 25 чланова, укључујући и заставника који је био задужен за соколске заставе.¹⁴⁷ Будући да је застава СЖУ била дар покојног краља, њени челници одлучили су да је ова Жупа морала учествовати са великим бројем припадника. Тако је, уместо планираних 30, на сахрану отишло 60 чланова Жупе Ужице.¹⁴⁸

---

¹⁴² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 14.

¹⁴³ Ђоровић, *Историја*, 878.

¹⁴⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1934, Наредбе које се морају извршити поводом трагичне смрти краља Александра I Карађорђевића.

¹⁴⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1934, 314.

¹⁴⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1934, 317.

¹⁴⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1934, Распис о упутствима и закључцима поводом смрти Александра I Карађорђевића, окр. бр. 54.

¹⁴⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1934, 315.

Просветни рад и манифестације

Док је, почетком 1930. године, Савезна Управа радила на доношењу статута СКЈ, Соколска жупа Ужице добила је нови задатак из Београда. Строго поверљива депеша за старешину Жупе Драшкића стигла је 21. фебруара 1930. године. Писмо је потписао Енгелберт Гангл, први заменик старешине СКЈ и највиши челник Савеза после краља. Наиме, будући да су се почетком године бирали нови срески школски надзорници, Гангл је предложио Министру просвете да на те положаје постави људе који нису само стручни педагози, него и соколи.¹⁴⁹ На Управи жупе било је да састави списак људи који би могли да постану школски надзорници. Иако списак који је саставио Драшкић није сачуван, овај допис је сам по себи значајан јер приказује стратегију и аспирације сокола да се инфилтрирају у школске средине. Сам Гангл је завршио писмо речима: „Држимо да није потребно објашњавати од колике би било важности по наше Соколство, када би имали соколе као среске школске надзорнике“.¹⁵⁰ У Ужицу, овом циљу служили су, поред наставника гимнастике Јехличке, и Павле Вујић, Сава Ристановић, Владета Милетић и други, који су Соколство пропагирани у улози професора. Са овом политиком Савез је наставио и наредне 1931. године. Свим жупама наређено је да воде евиденцију учитељских лица која су уједно и чланови „Сокола“. На овај начин Управа СКЈ имала је увид у соколски рад просветних радника и на основу тога их постављала, односно премештала.

*Повеља Соколског друштва Ужице
уручена Ђорђу Драшкићу на Дан
уједињења 1931. године*

У току 1931. године просветни рад у Жупи је заостајао, а посебно после одласка Јосифа Јехличке у Крагујевац, када су се соколи фокусирали на повратак свог начелника. У неким друштвима у оквиру СЖУ просветна делатност била је развијена, али генерално гледајући Жупу у целини, није. Ни Савез СКЈ није био задовољан како се у Жупи Ужице одвијао рад на просвети, због чега је више пута критикована. У овој години Жупа није имала своје гласило, нити је постојала стална рубрика о Соколству у локалним новинама. Крајем године, 20. новембра, Управа СЖУ расписала је литерарни конкурс за ученике Учитељске школе на тему „Деловање Соколства на изглађивању племенских и верских разлика“.¹⁵¹ Традиција ових конкурса настављена је и у наредним годинама, а њихов циљ био је упознавање омладине са соколском идеологијом и принципима. У току ове године код друштва Ужице одржане су две биоскопске представе, један слетски филм (у корист Савеза) и један директно везан за рад ужичких сокола.¹⁵² Такође, ово друштво имало је и највећу библиотеку, која је бројала око 1.000 књига. Књиге су

¹⁴⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1930, Извештај којим се предлажу нови школски надзорници у срезовима које обухвата СЖУ, 3.

¹⁵⁰ Исто.

¹⁵¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1931, 25.

¹⁵² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1932, Извештај просветног одбора Жупе за 1931. год. и 1932. год, 21.

углавном добијане на поклон од Савеза, јер је Ужичко друштво било у великој финансијској кризи.¹⁵³ Последње месеце 1931. године обележиле су две значајне манифестације, прослава 1. децембра и одржавање Пропагандне недеље соколске штампе. Први децембар соколи су обележавали јер је на тај дан 1918. године дошло до стварања Краљевине СХС. Овом приликом одржавана су предавања, свечане академије и седнице соколских друштава, које су 1931. године реализоване у девет друштава и 10 чета у оквиру СЖУ. Битан моменат при обележавања 1. Децембра била су тзв. „превођења“, када су деца прелазила у нараштај, а нараштај у чланство, пошто би положили соколску заклетву.¹⁵⁴ Поред моралног успеха ових церемонија који је био одличан у већини јединица, Жупа је остварила приход од 11.842 динара од продаје улазница за соколске свечаности.¹⁵⁵ Пропагандна недеља соколске штампе одржана је 13–20. децембра 1931. године, а њен циљ био је популаризује соколске часописе међу народом, али и да подстакне чланство да се претплаћује на исте.¹⁵⁶

Жупске соколске манифестације, утакмице и течајеви у 1932. години биле су још ређе због премештаја начелника Јехличке. Почетак године обележио је проблем са стручним кадром, будући да млади просветни радници заинтересовани за соколски рад у школским надзорништвима нису имали квалификације за ове позиције, док су старији сарађивали са „Соколом“ више иницијативом Министарства просвете него по сопственој вољи. Прва значајнија манифестација у овој години, обележавање стогодишњице рођења др Мирослава Тирша, одржана је 5–6 марта у читавој Југославији. Од 28 јединица у оквиру СЖУ, 16 је прославило ову годишњицу и одржало свечане академије којима је присуствовало преко 2.000 људи, чак је једна улица названа Тиршовим именом.¹⁵⁷ Ни у току ове године Жупа није издавала сопствене новине, али је зато до јуна месеца имала сталне рубрике о Соколству у два листа, у „Ужичким новинама“ и у „Народном гласнику“, а сарађивала је и са ДТМ.¹⁵⁸ Значајно је да је у 1932. години СЖУ посвећивала више пажње позоришној секцији, која је била битан елемент просветног рада. Члан ове Жупе Јоса Угочи похађао је Савезни луткарски течај у Љубљани, на коме је стекао знања неопходна за оснивање соколског позоришта. Међутим, материјална ситуација у којој се ужичко соколство налазило онемогућила је да луткарство заживи у овом крају, будући да није било средстава да се направи сцена, кулиси итд. Како у Жупи још увек није био формиран ЖПО, два члана послата су на Просветни течај у Новом Саду са циљем да побољшају и интезивирају просветну

¹⁵³ Исто.

¹⁵⁴ Соколска заклетва је гласила: „Заветујем се да ћу у свом, како друштвеном и јавном, тако и приватном животу верно и савесно вршити све дужности, које ми налажу светиња и узвишеност соколске мисли. Изјављујем да су ми познати прописи друштвених правила и да ћу их се безусловно држати. Заветујем се да ћу остати веран југословенском државном и народном јединству и идеји заједнице свих Словена. Здравом!“ (*Путеви и циљеви Савеза СКЈ*, Љубљана 1931, 6).

¹⁵⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1932, Извештај о прослави државног и соколског празника 1. 12. 1931. и 1. 12. 1932, 9.

¹⁵⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1932, Извештај о пропагандној недељи соколске штампе одржаних 13–20. 12. 1931. и 11–17. 12. 1932, 10.

¹⁵⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1932, Статистички подаци о прослави стогодишњице рођења Др Мирослава Тирша одржана 5–6. марта 1932. године, 103.

¹⁵⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1932, Извештај за период 1928–1932. на основу одређених упитника Матице, 17.

делатност. Као и претходне године, 1932. године обележен је 1. децембар. Међутим, према статистичким извештајима, примећује се знатно лошији учинак него 1931. године. Поред тога што су се број присутних на академијама и материјални приходи готово преполовили, евидентно је да је мање јединица обележило овај празник него прошли пут. Ова аномалија може бити последица јаке финансијске кризе, али и одсуства начелника Јехличке, будући да се он вратио у Ужице тек средином 1933. године. Пропагандна недеља соколске штампе одржана је и ове године 11–17. децембра.¹⁵⁹ Број претплатника на соколске часописе међу чланством друштва Ужице био је, према статистичким извештајима, изузетно мали. Иако је процењени проценат чланства који би требало да је претплаћено на „Соколски гласник“ био 30%, заправо је само нешто више од 4% куповало ове новине. Ситуација је била још неповољнија у случају „Соколића“, листа за нараштај, на који није био претплаћен ни 1% ужичког соколског нараштаја.¹⁶⁰

Значајна манифестација одржана 24–30 априла 1933. године била је Соколска недеља трезвености. Циљ недеље трезвености био је да се, кроз предавања, академије или пропагандним лецима соколска омладина одвраћа од порока алкохолизма и коцке, будући да „ни Соколство без трезвености није цело, нити је трезвеност без Соколства потпуна“.¹⁶¹ У складу са овим, на соколским забавама точење алкохола било је забрањено, исто као и коцкање у новац. Ипак, у овој години Соколска недеља трезвености није имала великог одзива. Одговарајуће приредбе организовало је мање од пола јединица на територији СЖУ, а материјални и морални успех нису се истицали.¹⁶² Годину 1933. обележио је и десети рођендан Престолонаследника Петра Карађорђевића, који је уједно био старешина Савеза СКЈ. Зато је у свим друштвима свечано обележен његов рођендан, 6. септембар, а у склопу прославе 1. децембра штампане су његове слике у разним форматима и дељене чланству. Просветни рад у Жупи почео се интензивно развијати тек у другој половини 1933. године, са оснивањем ЖПО. У циљу продуктивнијег рада на просвети на нивоу читаве Жупе, на седници од 21. септембра 1933. године установљен је ЖПО Жупе Ужице. Први председник овог тела био је Драгутин Шуљачић, учитељ, секретар Влајко Јовић, банкарски чиновник, а новинар и извештач за соколску штампу био је Александар Адамовић.¹⁶³ Поред ове три функције, Управу ЖПО чинио је и Одбор, кога су

Плакат поводом Соколске недеље трезвености

¹⁵⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1932, Извештај о пропагандној недељи соколске штампе одржаних 13–20. 12. 1931. и 11–17. 12. 1932, 10.

¹⁶⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1932, Статистички преглед о броју и постотку претплатника на соколске часописе у њихово дуговање са стањем на дан 31. 12. 1932. године, 102.

¹⁶¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-1, 1933, Распис којим се саопштава одлука Извршног одбора Савеза да се на Соколским приредбама забрањује свако точење алкохолних пића, окр. бр. 11.

¹⁶² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1933, Извештај о соколској недељи трезвености 24–30. 4. 1933, 22.

¹⁶³ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1933, 268.

чинили Јосиф Јехличка, Батрић Марјановић и Милија Јовичић. Новоформирани ЖПО одмах је почео радити на организовању просветних течајева, будући да су сви претходни били одлагани или отказивани због премештаја Јехличке и Милице Грбић, па је тако 1–3. децембра одржан први курс у Ужицу за соколске раднике на просвети.¹⁶⁴

Са повратком Јехличке у њихову средину, ужички соколи посветили су се довршењу свог Дома. Захваљујући одличној организацији и плану бившег старешине Друштва Ужице Владете Милетића, укупна сума износила је око 800.000 динара, што је око једне трећине новца предвиђених предрачуном. Да би прикупили остатак новца потребан за подизање овог здања, СЖУ почела је преговоре са Удружењем Ужичана у Београду¹⁶⁵ око одржавања велике свечане академије још крајем 1933. године. У припремама ове свечаности Жупа је, поред друштва Ужице, позвала и соколе из Пожеге, Чајетине и Косјерића да узму учешћа. Позиву су се одазвала друштво Чајетина, које је послало 25 својих чланова, и Косјерић које је учествовало са 5 вежбача.¹⁶⁶ Чланови ова два друштва спремили су тзв. „Сарајевске“ и „Загребачке“ вежбе, које су предвиђене за сеоске чете. Док се СЖУ спремала за академију са вежбама, УУБ је радило на проналажењу просторија за смештај и пробе програма, али и обавештавању широких маса о предстојећој манифестацији, путем плаката и огласа у „Политици“ и „Правди“.¹⁶⁷ Свечана академија одржана је 11. марта 1934. године, у просторијама Соколског друштва Београд I, у Кнез Милетиној улици број 24. Углавном су извођене слетске вежбе и вежбе на справама, а учествовале су све категорије чланства. Морални успех ове манифестације је, према извештајима, био одличан. С друге стране, материјални учинак, који је био главни циљ приредбе, био је нешто слабији, услед великих издатака.¹⁶⁸

Иако Соколана у 1934. години није била у потпуности завршена, сала је била готова, што је омогућило одржавања разних врста течајева и свечаности. У овој години приређена су у Дому два течаја, предњачки (20. октобра–5. новембра) и просветни (25–27. децембра).¹⁶⁹ На предњачком течају учествовали су махом почетници, тако да ни учинак овог курса није био потпуно задовољавајући, док је просветни течај донео јако добре резултате. Наставници на предњачком течају били су углавном чланови СЖУ, Ђорђе Драшкић, Јехличка, Љубомир Верговић, Крсто Харамбашевић и Јанко Равник. Поред њих на течају као предавач учествовао је и Рафаел Бан, предњак Савеза СКЈ. Поред поменутих челника СЖУ, на просветном течају учествовали су Љубомир Романовић, старешина Друштва Ужице, Владета Милетић, и још два члана СЖУ, Аранђеловић и Јовичић.¹⁷⁰

---

¹⁶⁴ Исто.

¹⁶⁵ У даљем тексту: УУБ.

¹⁶⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1934, 55, 10; Исто, 12.

¹⁶⁷ Исто, 17.

¹⁶⁸ Исто, 3.

¹⁶⁹ Чарапић „Соколски дом“, 225.

¹⁷⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 19.

Почетак краја (1935–1940)

Удаљавање од државе

Од атентата на краља Александра Карађорђевића, Соколска организација на територији целе Југославије почела је да слаби. Иако је био формални старешина, Престолонаследник Петар као малолетан није био у стању да води Соколство. Суочени са политичким превирањима у земљи, Намесништво младог краља Петра II и влада Милана Стојадиновића¹⁷¹ маргинализовали су Соколство. Иако је Стојадиновићева влада званично подржавала ову организацију, заправо је радила на раздвајању Соколства и наставе физичког васпитања у школама, пропагирајући „Закон о обавезном телесном васпитању“ и разне врсте спортова.¹⁷²

Увидевши да државни врх покушава да умањи углед „Сокола“ и ограничи његову делатност, челници Савеза СКЈ иницирали су раздвајање Соколства од државе. Већ је поменуто да је са конституисањем Краљевине Југославије 1929. године Соколска организација потпала под директну контролу државне администрације. Са смрћу краља Александра, „Соко“ се нашао на удару нове владајуће политике, па је стога једини начин да сачува свој интегритет и значај у народу, био одвајање од ње. Идеја за овакво деловање потекла је од Соколске жупе Загреб, која је 6. јула 1935. године предложила ревизију „Закон о основању Сокола Краљевине Југославије“ од 5. децембра 1929. године. Треба напоменути да се ово питање покретало и на скупштинама 1933. и 1934. године, али се није остварило услед „посебних прилика“.¹⁷³

Ревизија закона предвидела је две промене: прва је била да се законом осигура суверенитет Савеза и других соколских јединица да саме и без посредовања државе бирају своју управу и друга, да се одбије редовна новчана помоћ из државне касе.¹⁷⁴ На овај начин, Соколство би се потпуно дистанцирало од врховних органа власти Краљевине Југославије и изгубило статус „полузваничне“ или „државне установе“ који је до тада имала. СЖУ сложила је се са предлогом Жупе Загреб. У допису Савез СКЈ којим га обавештава о одлуци жупске скупштине, Ђорђе Драшкић покренуо је и питање повлашћеног војног рока за чланове „Сокола“. Наиме, соколи су, као чланови једне националне организације, имали могућност да служе скраћени војни рок. Жупа Ужице предложила је укидање ове бенефиције, што ће се и остварити пред избијање Другог светског рата.

На дан 20. марта 1935. године, бројно стање у Жупи Ужице било је следеће: чланова је било 2.589, а чланица 227; нараштаја је било 433, од тога 369 мушког и 64 женског. Учлањено је било 973 мушка детета и 517 женске деце, што је укупно чинило 1.490. Свеукупно стање припадника СЖУ било је 4.739 људи, уписано у 15

¹⁷¹ Стојадиновић, Милан (1888–1961), политичар и финансијски стручњак; председник ЈРЗ и председник владе Краљевине Југославије 1935–1939 (*Мала енциклопедија Просвета*, 651).

¹⁷² Тимотијевић, *Соколи*, 51.

¹⁷³ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1935, 321, 2.

¹⁷⁴ Исто, 3.

друштва и 43 чете.¹⁷⁵ Евидентан је пораст броја чланства у односу на 1934. годину, када је био учлањен 4.201 члан. Такође, у свим категоријама чланства види се пораст, који је најизраженији код мушке деце (око 250), док је смањење боја припадника једино осетно код чланица (са 284 на 227). Према извештају жупског статистичара Равника, највећи део чланства чинили су земљорадници (приближно 29%), док су малобројни професори и адвокати најчешће формирали управе соколских јединица на територији СЖУ (види табелу бр. 2).¹⁷⁶

Табела бр. 2

Занимање	Број чланова
земљорадници	1.379
занатлије	228
трговци и трговачки помоћници	224
државни и самоуправни чиновници	192
железничари	147
учитељи	75
студенти	45
официри и подофицири	39
хотелијери и кафеције	38
приватни чиновници	32
свештеници	20
лекари	15
професори	11
пензионери	11
индустријалци	9
адвокати	7
други	117

Реорганизација Жупе

Опадање делатности Соколства које је почело убиством краља Александра I Карађорђевића манифестовало се и у 1937. години. Ситуацију у СЖУ описује тајник ове Жупе Драгомир Нешовић у свом извештају за ту годину: „Рећи, да показујемо успехе у раду, не смем, а тврдити да смо заостали не би било право“.¹⁷⁷ Он је за стагнације у раду Жупе отворено оптужио соколске функционере, који су своја места у друштвеној хијерархији покушавали да изједначе са положајима у „Соколу“.

Један од циљева Управе у 1937. години био је смањење администрације. Наиме, Жупа је често била критикована од стране Савеза јер је неуредно водила

¹⁷⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 24.

¹⁷⁶ Исто.

¹⁷⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 39.

преписку и евиденцију. Разлог овоме био је да су се сви чланови Управе, поред функција у „Соколу“, бавили неким другим занимањем, што је узроковало пропусте у администрацији. На седници одржаној 28. марта у Вишеграду управа је подељена на четири одсека: административни, за који су били задужени старешина Драшкић и тајник Нешовић; социјални одсек, којим су председавали Драшкић, председник, и чланови Љубомир Романовић, Јосиф Јехличка, Драгиша Митровић и Тадија Тодоровић; здравствени одсек, на челу са др Владимиром Јунком и члановима др Александром Шуњеварићем, др Николајем Мокином, Јехличком и Миленом Грбић и народно-одбрамбени одсек.¹⁷⁸ Овај одсек помиње се први пут у изворима 4. марта 1934. године, где се наводи да је његов циљ да „путем соколског рада утиче на национално, социјално, економско и културно јачање нашега (Југословенског, прим. аут.) народа, да би се на тај начин у држави и изван државе сачувала и унапредила народна индивидуалност у односу према другим народима.“ За прочелника овог одсека у СЖУ изабран је Тихомир Љубојевић, а чланови су били Јехличка, Романовић и Влајко Јовић. У 1937. години овај одсек није имао значајну улогу на простору Жупе Ужице, јер племенских разлика уопште није било, а верских тако мало да се нису ни осећале. Његова улога постала је битна по почетку Другог светског рата, у периоду 1939–1941. године. С друге стране, социјални одсек Друштва Ужице истицао се по својој активности. Ово друштво обезбедило је једну просторију у Соколани за људе који „иду трбухом за крухом“, и за сиромашне ученике соколе који нису могли да финансирају свој смештај у Ужицу.¹⁷⁹ Битно је напоменути да је 1937. године зграда Соколског дома у потпуности завршена. Иако је коришћена још од 1934. године, финални радови завршени су 3 године касније, а коначна сума новца потрошена за његово подизање била је 860.000 динара, коју је Соколско друштво Ужице сакупило што из сопствене касе, што из прилога државних органа и других институција.¹⁸⁰

Финансијско стање у Жупи било је генерално лоше. Једини приходи СЖУ били су прирези који су плаћала друштва под њеном јурисдикцијом, па је нередовног плаћања ових обавеза често западала у материјалне кризе. У извештају тајника наводи се да, „да нема савезне помоћи за извесне акције, ми по жупској каси, не бисмо могли набавити ни једно перо, а камоли извести соколске радове већег обима.“ У ову годину Жупа је ушла са дугом од 1.828 динара за 1936. годину, односно 1.905 динара за раније године.¹⁸¹ И у 1938. годину СЖУ пренела је дефицит у жупском буџету од око 2.000 динара.

У 1937. години организација СЖУ доста је попустила. У годишњем статистичком извештају у склопу Жупе наводи се 15 друштава и само 23 чете, што је драстичан пад у односу на 43 пријављене чете у 1935. години. Функционисање Жупе ометала је непрецизна евиденција, будући да управа није благовремено била обавештавана о формирању, тј. расформирању соколских јединица.¹⁸²

¹⁷⁸ Исто, 40; у даљем тексту: НОО.

¹⁷⁹ Исто, 49.

¹⁸⁰ Чарапић, „Соколски дом“, 228.

¹⁸¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1937, 123.

¹⁸² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 42.

Соколи у Судетској кризи

Октобра 1938. године, по потписивању Минхенског споразума са делегатима Француске и Велике Британије, нацистичка Немачка окупирала је Судетску област, која је била у саставу Чехословачке. Овај чин изазвао је велико негодовање у соколским редовима, будући да је Чехословачка била матица соколске идеологије.¹⁸³ Окупација Судета схваћена је као напад на Словенство, а самим тим и на Соколство као пансловенски покрет. Митинзи поводом деловања немачке војске одржани су широм Југославије, између осталог и у Ужицу. Ове акције биле су забрањене у читавој земљи, али су без обзира на то одржане. У центру СЖУ приређен је, у организацији друштва и жупе, дан Чехословачке, на коме се певала соколска и словенска химна „Хеј, Словени“.¹⁸⁴ Исте године, емитовано је радио-предавање Ђорђа Драшкића „Соколство и фашизам“, а др Адолф Пихлер издао је књигу „Одбрамбеност“, у којој је било изложено соколско васпитање у духу одбрамбености и приправности, а која је била обавезна за сва друштва, предњаке и функционере.¹⁸⁵ Треба напоменути да ово није био први пут да су соколи организовали антифашистичке протесте. Непосредно по доласку Адолфа Хитлера на власт, 28. маја 1933. године одржан је велики митинг код споменика кнеза Михајла Обреновића на коме су се представници „Сокола“ и других националних организација бунили против аспирација Немачке да промени одредбе Версајског споразума.¹⁸⁶

Рад соколске жупе додатно су у 1938. години ометале политичке борбе које су пратиле локалне изборе. Као што је био случај 1933. године, различита политичка становишта унела су раздор међу чланове СЖУ. Међутим, ова превирања била су још опаснија него претходних година, најпре из разлога што Соколска организација није била јака као пре, али и зато што је услед нестабилне ситуације у свету Југославији требало уједињено и организовано Соколство. Упркос политичкој нестабилности, на организационом плану Жупа се поправљала. Број друштава стагнирао је на 15, будући да је скоро свако место и варошица, осим Гуче, било друштвени центар. Од ових друштава 12 је било активно, док су центри у Бајиној Башти, Рогачици и Прибоју били неактивни. С друге стране, број чета се повећао на 30, што, ако се не рачуна 7 чета које су тренутно биле престале са радом, не представља никакав помак у односу на 1937. годину.

---

¹⁸³ Недељковић, Саша, „Соколи у Судетској кризи“, у: *Соколска књижица пројекта Растко*, <http://www.rastko.org.yu/istorija/sokoli/tekstovi/snedeljkoVIC-sudeti.html>, (15. 6. 2008).

¹⁸⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 45.

¹⁸⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1938, Распис о наруцби књиге др Пихлера „Одбранбеност“ одмах приложеном чековном уплатницом јер је обавезна за сва соколска друштва и соколске чете, окр. бр. 13; ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1938, 173.

¹⁸⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-1, 1933, Распис којим ССКЈ заједно са другим националним организацијама организује велики протестни митинг 28. 5. 1933. због покушаја ревизије границе од стране појединих држава, окр. бр. 24.

Стварање фронта

Година 1939. била је прекретница за даље деловање југословенског Соколства. Спољнополитичке прилике, окупација Чешке и Пољске, условиле су да Савез СКЈ отпочне интензивне припреме за предстојећи рат. Међутим, услед националног диференцирања на „српство“ и „хрватство“, а посебно по формирању бановине Хрватске августа 1939. године, процес раслојавања и расипања соколских редова убрзан је.¹⁸⁷ Ово је резултирало наглим падом броја учлањених у „Соколу“, чак и нестанком читавих соколских јединица. Овај процес био је изражен у Жупама где је живело етнички и верски разносврсно становништво, што није био случај са Жупом Ужице. Осим мањих конфликта између православаца и муслимана на територији Рашке области, ова Жупа била је релативно мирна.¹⁸⁸ Ослобођени унутрашњих сукоба, чланови СЖУ могли су се посветити формирању јаког НОО.

Стратегија СЖУ на организацији НОО своди се на цитат из извештаја тајника СЖУ Александре Нешовић за 1939. годину: „Сакупљени барут на једној гомили ствара експлозију, док растурен само фућка“. Водећи се тим принципом, ужички соколи окупали су око себе и свог НОО остале ратничке, националне, културне и хумане организације из Ужица. Како је циљ НОО био одбрана земље и нације, први савезници Жупе биле су организације војног карактера, и то Удружење резервних официра и подофицира, Удружење Носилаца Албанске споменице, Удружење ратних инвалида и Удружење четника. Треба истаћи да сарадња СЖУ са неким од ових организација сеже и пре 1939. године. На пример, постоји податак да је председник Удружења ратних инвалида Вељко Кремић присуствовао седници скупштине Жупе Ужице 18. новембра 1938. године.¹⁸⁹ Поред тога, соколи су учествовали на освећењу заставе Удружења четника још 1934. године, а ваља напоменути да је део управе СЖУ био учлањен и у Колу јачача „Кнез Михајло“, у коме су неки, попут Ђорђа Драшкића, заузимали значајне позиције.¹⁹⁰ На првој седници НОО Жупе Ужице са представницима горепомнутих организација одржаној 3. марта 1939. године, одлучено је да се у НОО прикључе и Коло српских сестара, Кнегиња Зорка, Кнегиња Љубица, Женска подружина, хумано друштво „Гаравац“, Црвени крст, Студентско-омладински клуб и радничка уметничка групе „Абрашевић“.¹⁹¹ До краја године ужички соколи окупали су око себе савезнике коју су били спремни да у случају рата бране отаџбину и југословенски народ. У току 1939. године СЖУ организовала је предвојничке обуке за чланове друштава и сеоских чета, које су интензивирале у наредној години.

Иако су Одсек чинили представници свих ових организација, на његовом челу налазили су се чланови СЖУ: прочелник био је Страхиња Роговић, тајник Александра Нешовић, а чланови Драшкић, Јехличка и просветар Благоје Живковић.

¹⁸⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 54.

¹⁸⁸ Исто, 60.

¹⁸⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1938, Обавештење којим се упућује на седницу жупе 18. 11. 1938. делегат Удружења ратних инвалида, 323.

¹⁹⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1934, 68.

¹⁹¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 58.

У привремани одбор одсека улазило је још 10 представника ужичких организација и удружења. НОО организовао је у току 1939. године шест седница, и то 1 у априлу, 2 у мају, 1 у јуну и 2 у јулу месецу. Поред ових 6, управа Жупе одржала је још 9 седница, што говори о интензивној активности у овој години. На функционалном плану соколских јединица, стање је било нешто лошије него претходе године. Од 15 друштава 3 нису радила, само што је ове године, уместо прибојског, било неактивно друштво из Косјерића. Чета је укупно било 25, од којих је 12 привремено било обуставило рад.

Југословенска војска

У 1940. години Соколство је трансформисано у организацију војног карактера. Разлог за попримање милитантних карактеристика је двојак. Са једне стране, Југославији је претила опасност од Немачке и фашистичког блока, па је Соколство, као национална организација, била дужна да штити своју државу. Други разлог за наоружавање соколских редова био је унутрашње природе, а подразумева нападе и масовне прогоне припадника „Сокола“ на територији бановине Хрватске. На овој територији најјаче су се осетиле и последице Посланице католичког епископата из 1933. године. Соколство се још од времена Милана Стојадиновића концентрисало на територију Србије, а влада Драгише Цветковића¹⁹² користила је организацију као противтежу милитантној Хрватској сељачкој заштити и у ту сврху их наоружавала.¹⁹³ Током читаве 1940. године забележени су прогони и напади на соколске раднике из Имотског, Нове Градишке, Сплита, Загреба и других места. Уследила су одузимања одборничких мандата и слање учитеља сокола у најзабаченија села бановине Хрватске, далеко од већих центара.¹⁹⁴ Поред ових, појавили су се и други проблеми у виду оптужби за фашизам и масонерију, које је Савез санирао реорганизацијом јединица и санкционисањем соколских манифестација.¹⁹⁵

Крајем марта 1940. године Савезна управа објавила је приправно стање југословенског Соколства, чији је циљ био да усмери деловање „Сокола“ на народно-одбрамбене и војно-одбрамбене акције и спречавање „Пете колоне“ у Југославији.¹⁹⁶ Овај план подразумевао је учвршћивање соколских јединица и организовање Соколства у Југословенску националну војску. Ради ефикаснијег пропагирања соколских идеја, интензивирао је рад на успостављању сеоских чета, а где то није било могуће, братстава и повереништава. Рад на оснивању нових соколских јединица резултирао је бројем од 15 друштава и 38 чета на територији

---

¹⁹² Цветковић, Драгиша (1893–1969), југословенски политичар и председник владе Краљевине Југославије 1939–1941 (*Мала енциклопедија Просвета*, 880).

¹⁹³ Тимотијевић, *Соколи*, 51.

¹⁹⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-1, 1940, Извештај секретаријата ССКЈ за пленарну седницу управе Савеза 8. и 9. јуна 1940, 2.

¹⁹⁵ Тимотијевић, *Соколи*, 52.

¹⁹⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1940, Распис којим се захтева започињање интензивнијег рада око спремања за случај рата. Главни задатак рад је онемогућити у земљи „пету колону“ због чега се дају одређена упутства за тај рад, 1.

СЖУ.¹⁹⁷ Све ове јединице организоване су у складу са новонасталом ситуацијом: жупе су подељене на реоне, а реони на секторе. Такође, целокупно чланство, осим деце, подељено је на десетине, на чијем челу се налазио десетар. Јако битан елемент приправног стања Соколства била је Соколска војно-одбрамбена обавештајна служба, установљена у марту 1940. године. Поред основне намене да мотри на војску, војне објекте и шпијуне, овој сужби наређено је да прати активности комуниста, националних мањина и странаца на територији Југославије.¹⁹⁸

Будући да је Соколство, поред идеолошког, био и покрет за телесно вежбање, његови чланови пролазили су кроз обуку приликом које су стицали извесне вештине неопходне у случају рата. Добривоје Јевђовић се сећа да су млади соколи интензивно вежбали на коњу (гимнастичкој справи), да би научили вештину јахања.¹⁹⁹ Поред овога, према „Правилнику за полагање испита чланова СКЈ – кандидата за повластице скраћеног рока у војсци“, чланови ове организације морали су се научити руковању оружјем и бацању бомби.²⁰⁰ Упркос овоме, ратно стање захтевало је још предвојничке обуке. У том контексту, све приредбе и манифестације које би могле одузимати време од војно-одбрамбеног рада, који је подразумевао и обуку, отказиване су. Свим јединицама, укључујући и чете, издата је директива да хитно оформе стрелачке одсеке и да држе војну обуку на редовним часовима.²⁰¹ Резултат свих ових интензивних припрема, и идеолошких и практичних, била је војска од око 100.000 сокола који су били спремни да бране своју државу од евентуалне агресије Сила осовине.

Културно-просветна делатност

У току 1935. године СЖУ приредила је богат репертоар манифестација и свечаности у свом Дому. На први дан Ускрса у згради Соколане одржана је представа „Ожалостићена породица“, што је уједно било прво извођење овог комада у Ужицу. После представе организована је и играња.²⁰² Из сарадње са IV Пешадијским пуком „Стеван Немања“ резултирао је велики концерт одржан 17. новембра 1935. године у сали Соколског дома. На концерту су извођена дела класичне музике, међу којима се истичу Росинијева „Семирамида“, Пахоров „Словенски свет“, „Хор калуђера“ од Вагнера и друге. Традиционална прослава 1. децембра одржана је и 1935. године. Јутарњи део манифестације подразумевао је

¹⁹⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1940, Распис којим се у прилогу шаље Правилник о организацији соколских братстава и повереништава и о изузетно тешком понашању Соколства у неким деловима државе; ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1940, 136.

¹⁹⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1940, Распис којим се саопштава увођење поред народно-одбрамбене извештајне службе и војно-одбрамбена обавештајна служба и наређење да се ова последња води одвојено од прве док се не нађе поуздано лице које ће је водити; ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-2, 1940, Распис којим се наређује да се обрати пажња: шта све комунисти предузимају за насилну акцију, шта све предузимају националне мањине за насилну акцију и да се мотри на све странце и шпијуне и поводом свега наведеног се наређује да се издају потребна упутства и референтима за војно-обавештајну службу по јединицама жупе и прикупљене податке послати Савезу.

¹⁹⁹ Савић, Интервју.

²⁰⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, 1938, 5.

²⁰¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1940, 135.

²⁰² *Ужички глас*, Ужице 28.4.1935, 3.

благодарење у Саборној цркви уз присуство цивилних и војних власти и представника ужичких удружења. Поподне је одржана свечана седница у Соколани, а увече је организован војни дефиле и бакљада праћена војном музиком. Ове године организована су 2 курса: течај за начелнике и начелнице 7–12. октобра и технички течај 1–20. новембра.²⁰³

Као и претходне године, Друштво Ужице је за Ускрс 1936. године приредило академију уз присуство мешовитог хора певачког друштва „Златиборска вила“ из Ужица, чији је Ђорђе Драшкић био истакнути члан. Ово друштво приредило је концерт у Соколани и 13. децембра исте године, што сведочи о сарадњи „Златиборске виле“ и „Сокола“.²⁰⁴ Ужички соколи организовали су масован јавни час 17. маја, на коме су учествовале све категорије чланства, али и представници сеоских чета и војске. Улазнице за ову манифестацију износиле су 5 за седишта, односно 2 динара за стајање. Међу најистакнутијим приредбама у овој години било је обележавање тзв. „Петрове петолетке“, односно радног обележавања рођендана престолонаследника Петра. Савез СКЈ прописивао је које акције Соколска друштва треба да реализују сваке године до пунолетства њиховог будућег краља. Програм петолетке требало је да се заврши 6. септембра 1941. године, на осамнаести рођендан Петра II, али до тада је Соколска организација на простору Југославије престала да постоји.²⁰⁵ Пробоју „озбиљне музике“ међу омладином допринео је први концерт младих љубитеља класичне музике одржан у Соколском дому 11. октобра 1936. године под управом наставника музике Аспаруха Николића. Крајем ове године одржан је течај за вође сеоских чета за окружја Пожеге и Ужица, са јако задовољавајућим резултатима.

Почетком 1937. године СЖУ била је поверена организација покрајинских савезних скијашких утакмица. Поред Жупе из Ужица, учествовале су и жупе Београд и Сарајево. На утакмицама које су одржане у близини Ужица учествовали су чланови, чланице и соколски нараштај. Морални успех такмичења био је на високом нивоу, што није случај са материјалним учинком. Поред фонда за организовање утакмица од 1.300 динара, соколи су морали додати доста сопствених средстава да би исплатили трошкове од 3.505 динара.²⁰⁶ Како је у овој години Соколски дом Друштва Ужице у потпуности завршен, просветни рад сокола почео је се испољавати у пуном смислу. Од 9–16. маја организован је циклус предавања о туберкуози, у циљу просвећивања чланства и грађана Ужица.²⁰⁷ Крајем године, 28. децембра, у Соколани одржан је скуп пчелара из Ужица и села из ужичког среза, на коме је основано Пчеларско друштво Ужица, чији је први председник био потпуковник у пензији Миливоје Млађеновић. У 1937. години нису организовани течајеви, услед тешке финансијске ситуације.

Годину 1938. обележили су радови на уређењу окружења око Соколског дома, у оквиру Петрове петолетке. Соколи су засадили дрвеће око свог Дома и

²⁰³ ИАУ, СЖУ 1922–1942, К-8, 1935, Извештај Соколског друштва Пожега о одржаном жупском течају средином октобра 1935. године у Ужицу, 52.

²⁰⁴ *Ужички глас*, Ужице 10.12.1936, 3.

²⁰⁵ Чарапић, „Соколство“, 25.

²⁰⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 41.

²⁰⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1937, Распис Савеза СКЈ свим жупама и друштвима о приређивању предавања против туберкулозе, 125.

оградили га, а крајем године радило се на сређивању парка у близини дома и вежбаљашта. Битно је напоменути и да је основан Соколски Народни универзитет у Ужицу са бесплатним петнаестодневним предавањима, као и књижница и читаоница које су прорадиле у септембру.²⁰⁸ Најзначајнија манифестација у 1938. години било је обележавање Дана уједињења, 1. децембра. Ове године соколи су прослављали двадесет година од стварања Краљевине С.Х.С, што је захтевало велику прославу. На приредбу поводом празника позвани су представници 28 ужичких удружења и организација.²⁰⁹ Са неким од њих соколи су наредне године формирали НОО, што указује на дугорочну сарадњу националних организација на територији Ужица. На свечаној седници 9 делегата говорило је у име својих организација, да би по завршетку говора Ђорђа Драшкића 2.000 присутних сокола и грађана запевало химну „Хеј, Словени“ уз пратњу војног оркестра. На овој свечаности учествовали су хор „Златиборска вила“, као и хорови Учитељске школе и Гимназије. У 1938. години одржан је један течај за друштвене предњацике и вође соколских чета 21–31. марта, а похађало га је 15 чланова из Ариља, Косјерића, Вељег Луга, Брекова, Бјелог Брда, Вардишта, Никојевића и Љубања.²¹⁰

Фотографија бр.7: Представници сеоских чета на обуци 1939. године (фототека Народног музеја Ужице, инв. бр. 430)

Услед нестабилне ситуације у Европи, али и у самој Југославији, 1939. године културно-просветни рад и телесно вежбање у „Соколу“ добили су један нови смер. На редовним часовима гимнастике извођене су војне вежбе и обука, а културне манифестације замењене су антифашистичком и пронационалном

²⁰⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1938, Извештај о раду на Петровој петолетки б. 9. 1937–3. 9. 1938, 27.

²⁰⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-10, 1938, 48, 2.

²¹⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-1, 1940, Извештај тајник Жупе Ужице са главне годишње скупштине Жупе, одржане почетком 1938. о раду Жупе у 1937. години, 109.

пропагандом. НОО Жупе Ужице организовао је у згради Соколане две приредбе и три предавања, на тему „Наши задаци у данашњици“, „Предвојничко васпитање народа“ и „Значај француске револуције“. Ова предавања су држали Страхивића Роговић, прочелник НОО, пуковник Артур Густовић и професор Драгутин Прљевић.²¹¹ У 1939. години интензивирана је сарадња између Соколског друштва Ужице и Учитељске школе. У току школске 1938/1939. настава гимнастике у Учитељској школи одвијала се у Соколани, на соколском вежбалишту и справама. Зазуврат, ученици ове школе помагали су соколима на изградњи летњег вежбалишта. СЖУ је на својој седници од 1. јула 1939. године покренула свој лист „Ужички одјек“, чији је циљ био да „подигне, очува и ојача и одржи национални дух“. У првом броју такође је наглашено да „наш лист неће служити ни једној политичкој странци, никаквој политичкој идеологији, него ће имати само националне интересе у виду“.²¹² Главни и одговорни уредник овог часописа био је Ђорђе Драшкић, а штампан је у штампарији Љубомира Романовића. Као чисто пропагандне новине, „Ужички одјек“ био је намењен најпре омладини, која га је и уређивала. Лист је излазио петнаестодневно, али је због великих расхода, штампање обустављено до краја године.²¹³ У 1940. години не може се причати о културно-просветном раду, будући да је управа СЖУ све термине за ове врсте манифестација уступила предвојничким тренинзима.

Соколски слетови (1911–1939)

Слетови су били најзначајније соколске манифестације. Њихов циљ био је да кроз телесно вежбање обележи масовност овог покрета, окупљајући припаднике једне жупе, једне државе, или пак представнике више народа.²¹⁴ Будући да су слетови били од велике важности за Соколство, поред вежби приређивани су свечани дефилеи, бакљаде, концерти и друге приредбе које су увеличавале читаву манифестацију. Често се дешавало да се слетови на територији Југославије одржавају на дане великих празника (у СЖУ то су углавном били Ускрс, Видовдан, Духови и други, будући да је становништво већином било православно). У зависности од јединица које су на њима учествовале, слетови су се делили на четири групе: окружне, на којима су учествовале јединице из једног соколског окружја; жупске, на којима су се такмичила друштва и чете из једне жупе; покрајински, који су окупљали све жупе једне државе или неке њене регије; и међународни, који су подразумевали тзв. свесловенске свесоколске слетове који су се традиционално одржавали у Прагу, али и слетове са неким другим фискултурним организацијама, као што је био случај са бугарским „Јунаком“ из Софије.²¹⁵ Соколско друштво Ужице, а касније и СЖУ, учествовало је на свим слетским нивоима за време свог постојања.

²¹¹ Чарапић, „Соколски дом“, 231.

²¹² Ђирић, „Штампа“, 143.

²¹³ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 58.

²¹⁴ Савић, Интервју.

²¹⁵ Чарапић, „Соколство“, 26–32.

У периоду од оснивања Друштва, па до избијања Првог светског рата, ужички соколи учествовали су на 2 међународна слета. О трошку Владе Краљевине Србије 17 сокола из Ужица послато је на слет у Загребу 1911. године, што је за новоформирано Друштво био велики успех. Већ наредне 1912. године, 64 представника ужичког „Сокола“ учествовало је на Шестом свесоколском слету у Прагу, најважнијој манифестацији Словенског Соколства.²¹⁶

Фотографија бр.8: IV Соколски слет жупе Ужице (20. јун 1937. године)

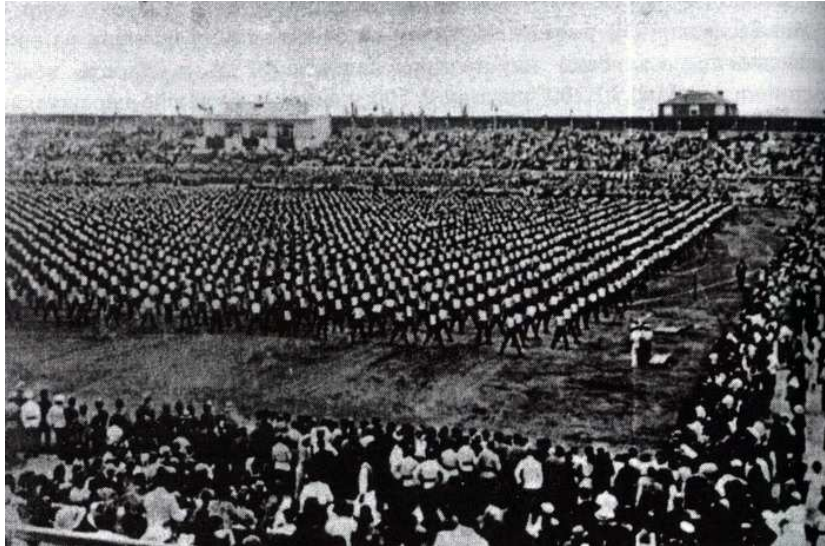
Како је за време Великог рата рад Соколства био обустављен, ни слетови у то време нису приређивани. Први послератни слет на коме су учествовали чланови Друштва Ужице, Први Југословенски свесоколски слет, одржан је у Љубљани крајем јуна 1922. године, а имао је карактеристике међународног слета. На овој манифестацији такмичило се око 50 Ужичана, а чланице су оствариле добар учинак у вежбама на справама и лакој атлетици.²¹⁷ Две године касније, одржан је покрајински слет у Сарајеву. Поред податка да је СЖУ учествовала на манифестацији, информације о учинку и броју јединица ове Жупе нису сачуване. За разлику од Шестог, на Осмом свесловенском слету у Прагу 1926. године учествовало је само 6 представника СЖУ. Битно је напоменути, с друге стране, да је југословенска војска овом приликом изводила вежбе са пушкама и бајонетима, које је припремио начелник Јосиф Јехличка. Први жупски слет СЖУ одржан је 28. септембра 1928. године у Ужицу.²¹⁸ Поред вежбачког дела, приређен је и свечани део на коме развијена застава ове Жупе, поклон краља Александра I. Иако је овај слет окарактерисан као жупски, прослави су присуствовали представници Соколске жупе из Сарајева, друштва из Земуна, али и чланови Руског сокола из Горажда. Свечани део манифестације обележио је концерт оркестара гостујућих

²¹⁶ Исто, 33.

²¹⁷ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 441.

²¹⁸ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1933, Извештај Соколске жупе Ужице Савезном статистичком одсеку у Љубљани од 1928–1933, 32, 2.

јединица и свечана поворка кроз град. На самом крају деценије, 8–30. јуна 1930. године, одржан је Други Југословенски свесоколски слет, на коме су чланови СЖУ узели учешћа.

Фотографија бр. 9: Први свесоколски слет у Београду 1930. године, на коме је учествовала и СЖУ (фототека Историјског архива Ужице, К-113, инв. бр. 5693)

Други жупски слет СЖУ приређен је на Духове (31. маја и 1. јуна) 1931. године у Пљевљима. Чланство друштва Ужице, њих 41, учествовало је на овом слету. Учествовало је и друштво Вишеград са 25, Пријепоље са 12, Пљевља са 70, Нова Варош са 16, Рудо са 18, Прибој са 20 и Сјеница са непознатим бројем чланова. У свечаној поворци у одорама учествовало је 172 члана и 131 нараштајац, уз пратњу оркестра друштва Вишеград и војне музике из Пљеваља. У вежбачком делу учешћа је узело 733 људи, од тога 188 чланова, 65 чланица, 89 нараштајаца, 80 нараштајки, 110 мушке и 113 женске деце, а представника сеоских чета је било 88.²¹⁹ Одржана су такмичења у штафетном трчању, док такмичења на справама није било. Материјални и морални успех слета оцењени су као одлични, а Ђорђе Драшкић је у извештају Савезу написао да су „одушевљени играчким успехом“.²²⁰

Због одсуства жупског начелника, активности СЖУ у 1932. години стагнирале су. Једина манифестација којој су присуствовали представници СЖУ био је Девети свесловенски слет у Прагу на који је послато 40 сокола из Жупе. Услед велике материјалне кризе, Савез СКЈ је прописао акцију соколске штедње у циљу финансирања учесника прашког слета.²²¹ Овај слет, на коме је учествовало око 5.500 сокола, био је значајан јер је обележена и стогодишњица рођења Мирослава Тирша.

У наредној години организована су две окружна слета Жупе Ужице, први у Ивањици, 4. јула, на коме су учествовала друштва Ужице, Пожега, Ариље,

²¹⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1931, 99.

²²⁰ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1931, 192.

²²¹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-1, Распис о припремама за свесоколски слет у Прагу на Видовдан 1932. године, окр. бр. 56, 1.

Ивањица и Косјерић и други на Илиндан, 2. августа у Новој Вароши.²²² На овом слету такмичила су се друштва Нова Варош, Пљевља, Пријепоље, Прибој и Сјеница. У извештају тајника за ову годину наводи се да је успех слетова постигнут и да су ове манифестације оставиле јак утисак на околину. Поред поменутих слетова, одржан је и Први покрајински слет у Љубљани, 28–29. јуна, који се по организацији може сврстати у најбоље слетове Југословенског „Сокола“. Постигнути резултати СЖУ на утакмицама били су на „одличној висини“, али је дисциплина заостајала у односу на соколске стандарде.²²³

Већ је поменуто да је 1934. година, до октобра месеца, била година када је СЖУ била најактивнија на свим пољима рада. У овој години Жупа је учествовала на пет слетова, од којих је три организовала. Први у низу био је Трећи жупски слет СЖУ одржан 27. маја у Пожези. Овај слет није нарочито успео, будући да се, у припремама за слетове у Сарајеву и Загребу, многе јединице нису ни појавиле, што је изазвало критике од стране жупске управе и забране одлажења на поменуте слетове оним јединицама које су игнорисале жупски слет.²²⁴ Ипак, оцењено је да је морално и материјално слет успео, захваљујући великом одзиву Пожежана и људи из околних села. Само две недеље касније, 10. јуна, приређен је окружни слет у Вишеграду. Ова манифестација, којој су присуствовали чланови управе СЖУ Драшкић, Јехличка и Романовић, „особито је успела“, посебно учешћем сеоских вежбача. После вишеградског, уследио је Трећи покрајински слет у Сарајеву 27–29. јуна. Одзив чланова СЖУ био је изузетно велики. Тајник Жупе забележио је да је било „утркивања за учешће на слету“, што је резултирало екипом која је бројала 1.000 чланова.²²⁵ Дисциплина је овог пута била задовољавајућа, а чланови СЖУ постигли су запажене резултате у лакоатлетским утакмицама. Средином наредног месеца, 12. јула, организован је окружни слет у Пријепољу, на коме су се највише истакла друштва Нова Варош, Пљевља и Пријепоље. Успех овог слета, који је превазишао очекивања жупске управе, био је доказ да се Соколство у Рашкој области повољно развијало. Последњи слет у 1934. години био је Четврти покрајински слет у Загребу 30. јула–6. августа. Испорпљеност чланства, и материјална и физичка, од прошлих слетова, као и пољски радови спречили су одређени број припадника СЖУ да посете слет, тако да је из ове Жупе послато 600 сокола. Дисциплина је, као и у Сарајеву, била на завидном нивоу, а поред 4. места из лаке атлетике, Жупа није остварила запажене резултате.²²⁶

---

²²² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 14.

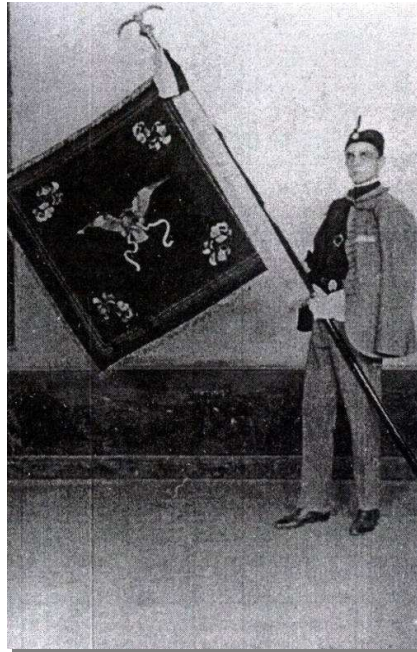
²²³ Исто.

²²⁴ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1934, Распис којим се захтева што масовније учешће соколских друштава на жупском слету у Пожеги, 43.

²²⁵ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1934, Пријава Соколске жупе Ужице слетском покрајинском одбору у Сарајеву, 109.

²²⁶ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 19.

Фотографија бр. 10: Застава Соколског друштва Ужице, дар Александра I Карађорђевића (фототека Народног музеја Ужице, инв. бр. 392)

У 1935. години жупа Ужице посветила је се окружним слетовима. На Видовдан, 28. јуна, одржан је слет у Сјеници, на коме су учествовале све јединице са тог подручја. Слету у Косјерићу, 6. октобра, присуствовала су друштва из Ужице, Косјерића и Пожеге.²²⁷ Поред ова два, СЖУ је учествовала на Осмом слету бугарских „Јунака“ у Софији, од 12–14. јула, који је оцењен као манифестација „Југословенско–бугарског братства“.

Наредне 1936. године Жупа је учествовала на два слета. На други дан Духова (1. јуна) одржан је окружни слет у Ариљу, на коме су се такмичила друштва из Ужица, Ариља, Косјерића и Ивањице. Исте године организован је Четврти покрајински слет у Суботици од 27–29. јуна. Представници СЖУ изводили су партерне и вежбе на справама, а посебно се истакао члан друштва Ужице, Илија Поповић.²²⁸

Четврти слет СЖУ одржан је 20–21. јуна 1937. године у Ужицу. Овај слет је, према статистичким извештајима, био највећи и по броју учесника и по трајању од оснивања Жупе. Програм је био подељен на свечани део, изведен првог дана слета, а који је обухватао јавни час, концерт и свечану академију, и такмичарски део, који је био заказан за 21. јун. Материјална средства за организовање слета била су мала. Поред донације Градског поглаварства Ужица од 1.000 динара, никаква помоћ није добијена од Савеза, што је приморало Јехичку, Верговића и вежбаче да сами праве слетиште.²²⁹ Одзив других јединица није био потпуно задовољавајући, будући да су се јединице спремале за Пети покрајински слет у Скопљу, који је уједно био и

²²⁷ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-4, 1935, Саопштење о одржаном жупском течају начелника средином октобра 1935. у Ужицу, 145.

²²⁸ Чарапић, „Соколство“, 32.

²²⁹ ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-3, 1940, Извештаји тајника ове Жупе о раду за 1932–1934 и 1939–1940. год, 28, 41.

последњи слет ове врсте у Краљевини Југославији. Исте године одржан је и окружни слет у Ивањици, 1. августа, на коме су учествовала друштва Ужице, Пожега, Ариље и Ивањица и чете Бреково, Крушчица и Кушићи. Поред солидног одзива, овај слет обележила је и свечана поворка од 200 коњаника, коју су предводили чланови друштва Ивањица.²³⁰

У 1938. и 1939. години, СЖУ није била активна по питању слетова као претходних година. Према изворима, једини слет на коме су учествовали у 1938. години био је Десети свесловенски слет у Прагу 24–30. јуна. Наредне године организован је последњи жупски слет, у Вишеграду, 28. маја. Према је свим јединицама било наређено од стране збора начелника да присуствују слету, одзив је био слаб.²³¹ Иако је осам друштава наступило у свечаној поворци, само су ужички, пљеваљски, вишеградски и пожешки соколи учествовали у вежбачком делу. Последњи слет на коме је СЖУ учествовала био је међународни слет „Јунака“ из Софије 6–14 јула 1939. године. Из СЖУ послата су 73 члана, под вођством жупског предњака.²³² До краја свог постојања, Жупа Ужице није учествовала на слетовима нити их организовала.

Крај Соколског друштва (1941)

СЖУ функционисала је све до средине априла 1941. године. Као и у многим другим местима широм Југославије, у Ужицу су одржане демонстрације 27. марта 1941. године због приступања Тројном пакту. Протести, у којима су учествовали сви слојеви ужичког грађанства, одржавали су се на платоу испред Соколане. Са балкона Соколског дома говорили су Ђорђе Драшкић и Милија Јовичић, адвокати, као и професори Драгутин Прљевић, Благоје Живковић и Стеван Павловић.²³³ Са почетком рата и доласком окупационих снага, зграда Соколане служила је као штаб, да би се до његовог краја у њој сменило 89 немачких јединица.²³⁴ У јесен 1941. године, за време постојања Ужичке републике, Соколски дом био је центар културних и политичких манифестација. Овде је крајем октобра прослављено 24 године од избијања Октобарске револуције у Русији. За прославу читава Соколана била је окићена натписима, сликама комунистичких вођа и заставама.²³⁵ За зграду Соколског дома у Ужицу био је везан и рад Српског народноослободилачког омладинског савеза, основаног 17. октобра 1941. године, који је организовао грађанске и радничке митинге и друге скупове. По завршетку Другог светског рата, Соколска организација није обнављана. Уместо „Сокола“ основано је Друштво за телесно вежбање „Партизан“, које је преузело соколски програм, будући да је Соколство од стране нове власти сматрано промонархистичком, па чак и фашистичком организацијом.²³⁶

²³⁰ Исто, 42.

²³¹ Исто, 55.

²³² ИАУ, СЖУ 1922–1941, К-5, 1939, Реферат о негативним појавама које су се испољиле приликом слета бугарских јунака у Софији 12–14. 7. 1939. код појединих соколских друштава, 127, 5.

²³³ Игњић, *Ужице*, 261.

²³⁴ Цвијовићи, „Настанак и развој“, 446.

²³⁵ Живковић, Новак, *Ужичка република прославља Октобарску револуцију*, Народни музеј Ужице и „Вести“, Титово Ужице 1967, 61.

²³⁶ Савић, Интервју.

Закључак

Трагови „Сокола“ били су присутни и после нестанка ове организације у Ужицу. Тековине Соколства одразиле су се на спровођење наставе гимнастике, али и на југословенски дух који је пропагиран и после Другог светског рата. Поред идеолошких, у Ужицу нестају и физички трагови тридесетогодишњег постојања и делања „Сокола“. Зграда Соколане, која је била епицентар културних догађања у предратном Ужицу, срушена је 7. априла 1974. године, приликом изградње пруге Београд–Бар. Једини споменик овом покрету и времену које је обележио јесте биста Јосифа Јехличке, подигнута 2006. године на платоу испред Ужичке гимназије, на којој пише: „Јосиф Јехличка, рођењем Чех, срцем Ужичанин“. Ипак, евидентно је по графитима да омладина Ужица, којој је својевремено Јехличка посветио свој рад као професор, данас не одаје поштовање човеку који је најзаслужнији за ширење спорта и физичке културе у региону.

Из овог рада може се закључити да је Соколство као идеологија и као национални покрет значајно утицало на све аспекте ужичког друштва прве половине 20. века. Његов значај пре свега се огледа у социјализацији, тј. зближавању друштвених слојева раздвојених материјалном ситуацијом, религиозним или политичким убеђењима, чији је циљ био стварање јединствене југословенске нације. У времену кризе, какво је било пре Првог и Другог светског рата, Соколство је окупљало народ и друге националне организације вољне да бране своју државу. Поред тога што је пропагирао телесно васпитање и живот у складу са идеалима трезвености, покрет је у великој мери допринео просвећењу грађана Ужица и његову трансформацију из турске варошице у град 20. века.

Извори и литература

Извори

Необјављени:

1. Историјски архив Ужице, фонд Соколско друштво „Душан Силни“ 1911–1914, несређен, књига 1.
2. Историјски архив Ужице, фонд Соколска жупа Ужице 1922–1941, кутије 1-12. Народни музеј Ужице, Начелство среза Ужичког од 2. 11. 1931. године, инв. бр. 8118.

Објављени:

1. *Борисав-Малиша Атанацковић, Ратни дневник 1915–1919* (приредио Илија Мисаиловић), Историјски архив Ужице, Ужице 2006.
2. *Ратни дневници Ужичана 1912–1918* (приредили Недељко Јешић, Драгица Матић и Видан Николић), Историјски архив Ужице, Ужице 1995.
3. *Путеви и циљеви Савеза СКЈ, Љубљана 1931, 36.*

Штампа и периодика

Златибор
Ужички глас
Народни гласник
Златиборски Соко
Народно јединство
Белешке
Sokol

Интервју:

1. Савић, Александар З, Интервју са Јевђовић Добривојем, вођен 8. јуна 2008.

Литература

Монографије:

1. Живковић, Новак, *Ужичка република прославља Октобарску револуцију*, Народни музеј Ужице и „Вести“, Титово Ужице 1967.
2. Игњић, др Стеван, *Ужице са старих разгледница*, Арт Плус, IV издање, Ужице 2007.
3. Игњић, др Стеван, *Ужичка гимназија до Другог светског рата*, Ужичка гимназија 1839–1989, Титово Ужице 1989.
4. *Историја Титовог Ужица (до 1918)*, I, Институт за савремену историју Београд, Титово Ужице 1989.
5. *Историја Ужица (1918–1975)*, II, Институт за савремену историју Београд, Ужице 1992.
6. *Jehlička* (priredio Saša Gruden), Beograd 2006.

7. Милетић, Владета, *Зидање Соколског дома у Ужицу*, Београд 1967.
8. Пашић, Милутин, *Сто двадесет пет година од оснивања Гимназије у Ужицу*, Вести, Титово Ужице 1964.
9. Тимотијевић, Милош, *Соколи Чачка 1910–1941*, Народни музеј Чачак, Чачак 2006.
10. Ђоровић, Владимир, *Историја Срба*, Лео комерц, Београд 2005.

Чланци у стручној периодици:

1. Поповић, Љубодраг, „Прилози за историју физичке културе у ужичком крају“, у: *Ужички зборник*, 21, Ужице 1992, 55–61.
2. Ђирић, Живан Ј, „Ужичка омладинска штампа између два светска рата“, у: *Ужички зборник*, 1, Титово Ужице, 140–141.
3. Цвијовић, Милијан; Цвијовић, Гордана, „Настанак и развој Соколства у ужичком крају“, у: *Ужички зборник*, 3, Титово Ужице 1974, 429–450.
4. Чарапић, Миле, „Соколска жупа Ужице, историјска белешка 1922–1941“, у: *Историјска баштина*, 10, Ужице 2005, 9–14.
5. Чарапић, Миле, „Соколски дом у Ужицу 1931–1941“, у: *Ужички зборник*, 25/26, Ужице 1996/1997, 217–234.
6. Чарапић, Миле, „Соколство у Ужичком крају и рашкој области“, у: *Ужички зборник*, 29, Ужице 2005, 7–40.

Енциклопедије и лексикони:

1. *Биографски лексикон Златиборског округа*, Удружење Ужичана у Београду, Београд 2006.
2. Вујаклија, Милан, *Речник страних речи и израза*, Београд 1974.
3. *Мала енциклопедија Просвета*, II, Београд 1969².

Интернет сајтови:

1. „Ideas of the Czech National Revival“, у: *Czech Republic - The Official Website of the Czech Republic*, <http://www.czech.cz/en/czech-republic/history/all-about-czech-history/ideas-of-the-czech-national-revival>, (15. 6. 2008).
2. Недељковић, Саша, „Повест српског сокола“, у: *Соколска књижица пројекта Растко*, <http://www.rastko.org.yu/istorija/sokoli/tekstovi/snedeljkovic-povest.html>, (15. 6. 2008).
3. Недељковић, Саша, „Соколи у Судетској кризи“, у: *Соколска књижица пројекта Растко*, <http://www.rastko.org.yu/istorija/sokoli/tekstovi/snedeljkovic-sudeti.html>, (15. 6. 2008).

Прилози

Интервју

Интервју са Јевђовић Добривојем, вођен 8. јуна 2008. године у Ужицу

Добривоје Јевђовић: Зовем се Добривоје Јевђовић, имам 89 година, наставник сам физкултуре у пензији.

Александар Савић: Када и где сте постали члан „Сокола“?

ДЈ: 1935. године, ја сам дошао у Београд. У Београду сам постао члан „Сокола“.

АС: У каквој се ситуацији налазило Соколство у тадашњој Југославији?

ДЈ: Соколска организација је тада била, тако, развијена, још пре Првог светског рата, око 1911. године. Ти си чуо за Јехличку и знаш за споменик пред Гимназијом. Он је један од пионира, од носилаца те соколске физкултуре, тих масовних облика физкултуре које „Соко“ доноси.

АС: Када и у каквим околностима је настао соколски покрет?

ДЈ: Соко је настао негде пре Првог светског рата. У то доба, Немци су били, онако, продорни, и желели су да имају своју јаку нацију, јаке људе и јаку војску. И претила је опасност словенском народу. Е, онда словенски народ је нашао за потребу да се организује. Мирослав Тирш је носилац тога и онда је почело то да се организује, да се парира тој немачкој опасности, јер словенски народ је био у опасности.

АС: На који начин су се Словени бранили од те немачке претње?

ДЈ: Ту је онда почела да се припрема младеж која ће да се припрема за, овако, да се припрема за здравље и способност. Значи, здравље, да је здрав и способан, да се у том смислу формирају нације Словена. Чехословачка је била колевка тога. Е, одатле су кренули ти здрави момци, способни, који су прошли кроз програм обуке.

АС: Шта је подразумевала обука кроз коју су соколи пролазили?

ДЈ: Главни носилац те физкултурне обуке за јачање снаге и здравља и свега кроз „Соко“ биле су вежбе на справама: разбоји, карике, вратило, коњ. Е, сад, зашто то све? То је јачало снагу, отпорност и храброст, а коњ, коњ је требало да послужи као справа да буду ти младићи, чланови те словенске заједнице, способни коњаници, поред осталих способности. Сад, да не би ти стекао да је цео програм Соколства био у справама, не, није! Кроз тадашње Соколство покренуте су и игре: у првом среду одбојка, па онда била је хазена²³⁷, па онда је била атлетика, трчање, скокови итд. Соко је вршио организацију тога и окупљао младеж.

АС: Како су се идеје Соколства шириле у друге словенске земље?

ДЈ: Када се добије такав кадар, тај кадар је кренуо у словенске земље, по договору да у сваку земљу дође по један број тих момака, и један од тих момака што је био то је био Јехличка Јосиф. И Јехличка је као младић дошао овде у Ужице, ту је засновао породицу, оженио се из породице Драшкића итд. Е, онда ови су требали да буду кад су дошли у словенске земље, у Русију су дошли, па у Пољску, у Бугарску, па овамо, у Хрватску, Словенију, ту су све послати људи. У Србију је дошао Јехличка, у Хрватску Јосип Богнер итд. Онда, они су дошли оспособљени у

---

²³⁷ Хазена (чеш. házetí), рукомет за жене („Хазена“ у: Вујаклија, *Речник*, 1032).

првом реду као добри справаша, да се ту развија тело итд, и носиоци других спортских активности. Тако да су одмах, негде пре Првог светског рата већ почели да вежбају. И тих година, негде хиљаду деветсто тридесет и неке године, Штукељ²³⁸, можда си чуо, спараваш велики, Штукељ, он је на првој Олимпијади донео златну медаљу Србији на једној од ових справа које сам ти поменуо. Да је то био разбој или вратило, или је то био коњ, или шта је било не знам, али углавном, он је освајач наше прве златне медаље.

АС: Како је, хијерархијски, соколски покрет био организован?

ДЈ: У Београду кад сам био, ја сам био онда још нараштајац, то се звало нараштајци. Пионири нису постојали, него то су била деца, тако се то сматрало, и они су вежбали. А, и ми смо нараштајци негде до осамнаест година били. То су младићи, момци и дечасти, момци твојих година. Имали смо и униформе лепо, имали смо капе и све је то било униформисано. Онда, стари соколи, чланство „Сокола“, имали су униформе лепо, као неке огртаче, имали су, тако, лепе копоране²³⁹. Лепо је то изгледало. Соколска је једна савршена организација била. Ту се знало, старешина „Сокола“, рецимо, био је краљ Александар Карађорђевић у Југославији, кад је била велика Југославија. Зато ја теби малопре помињем Словенца Штукеља, они су имали јаку екипу вежбача. Зато кажем да су они тако организовано радили и поносили се.

АС: Због чега је Друштво у Ужицу добило назив „Душан Силни“? Какве су везе „Сокола“ са Немањинском традицијом?

ДЈ: Е, сад, то јед већ друга област. Сад, Душана Силног и соколи су узимали као идола, Душана као Силног. За нашу земљу Душан Силни је стварно силни! Његов простор, његово деловање је ишло од Византије, овамо од Грчке, па све кроз до Хрватске до Сплита, Далмација и Босна и све, све је то цар Душан држао. Ми смо поносни са Душаном. Кад поменемо ми Срби цара Душана, то је нешто велико, стварно нешто велико. Крупна наша историјска личност је цар Душан. Цар Душан је први донео, ти знаш у историјату, да је он први законик донео, што је ретко која земља у Европи имала у то доба, кад је наш цар Душан донео. Ми треба да смо поносни што смо потомци, што смо чланови те велике, снажне државе тада која је била. Зато је назван Силни, зато што је у своје време стварно био сила!

АС: Како објашњавате мото са соколске заставе „Слобода, братство и једнакост“?

ДЈ: Слобода, видиш то је једно, братство и једнакост. Ништа веће се не би могло казати. Једнакост међу народима, слобода, зна се шта је слобода, и братство међу народима. Наше братство прво је добило назив када је формирана Југославија. Прво је била краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, после је Александар, чини ми се, ту утцао да се то промени и да добије име Југославија, ради те једнакости. Да не буде само краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, ту су и Македонци, ту је Босна и Херцеговина, ту су Црногорци, ту су Мађари, ту су и други. Сада, нађено је то да је Југославија, Јужни Словени, значи сви смо дошли у исту корпу. У томе је то наше заједништво. Целе те три ствари, то је гесло једно које је стварно велико и тога се

²³⁸ Штукељ, Лео (Štukelj, Leon 1898–1999), југословенски гимнастичар словеначке националности („Штукељ Лео“ у: *Мала енциклопедија Просвета*, II, Београд 1969², 977).

²³⁹ Копоран: 1. део мушке народне одеће од чохе, уских рукава (у Србији, Македонији, Босни); 2. део војне одеће: спољни капут; употребљавао се у старој југословенској војсци („Копоран“ у: *Мала енциклопедија Просвета*, II, Београд 1969², 863).

требало придржавати, али нажалост нисмо одржали то што је у „Соколу“ било као носиоцу идеје.

АС: Како објашњавате сукоб католичког клера и чланова „Сокола“?

ДЈ: Па, не знам шта бих могао то да ти кажем, како је с овим... Јехличка није показивао ни неко противљење, ни неку наклоност цркви. То је моје убеђење, колико се ја сећам, да он то није марио. И не знам, тај црквени кор, та црква никад није у Јехлички гледала неког свог нарочитог верника ни припадника. Он је био умерењак један који се није много истицао ја нисам могао никад да извучем нешто. Код Јехличке нисам приметио да је он не знам како припадао некој религији.

АС: Где се одвијао програм Соколства?

ДЈ: Поред тога што су они развијали, ишли у масовност, тај програм ширили, старали су се о условима рада. Онда су почели да ничу соколски домови по угледу на чехословачке соколске домове, тако да је у Београду формиран главни дом, то је Соко матица, и осталих Соколана по целом Београду шест - шест соколских домова. Ја сам био у „Соколу 1“. Дом матица у Београду, то је сада једна импозантна грађевина, као што је била Соколана у Ужицу. Она је исто врло лепа била. Али, ове друге соколане где се вежбало, ја сам вежбао у „Соколу 1“, била је и летња и зимска сала, и онда се увече ми дечаци, младићи од петнаест-шеснаест година, одлазили и увече у тим летњим вежбалиштима где су биле намештене справе, карице и кругови итд, ту смо налазили ту забаву, цело вече до дванаест сати отприлике ту смо проводили. Није било кафића и чашица и шта ја знам. Не, ту смо били. Сећам се, враћамо се некад, онда беше оно доба пуно око пијаце оних лубеница, а ми враголани, дечаци као сви, смакнемо једну лубеницу па онда немамо ножа, па лупимо о калдрму, па разбијемо па једемо (смех). То је нама било забавно.

АС: Ко је најзаслужнији за подизање соколског дома у Ужицу?

ДЈ: Јехличка је најзаслужнији. Он је покренуо, али прихваћен је Јехличка од старих Ужичана. То су угледне породице биле разне, ту су можда били и твоји преци итд. Они су Јехличку прихватили од првих дана. Ужице је Јехличку крило у Првом светском рату, сакривен је био тамо негде, не знам ни ја, и крио се од Немаца, да не би га ухватили. Био би можда и убијен. И Ужице је њега прихватило и ту је формирао породицу, оженио се и све. И он је дошао на идеју да се направи Соколана. Узео је те пројекте у Чехословачкој, донео је те пројекте и Ужичани стари, ја не знам, он је био ожењен од Драшкића породице, нисам у то улазио ко је све најзаслужнији у Ужицу, али грађани Ужица, стари Ужичани су учествовали, трговци, не знам, ово оно. То су сви прихватили, Јехличку и идеју да се направи Соколана.

АС: Они су помогли изградњу и новчано?

ДЈ: Новчано, наравно, новчано подупирали све то, није то могло друкчије. Значи, грађани су са Јехличком, Јехличка је иницијатор, подигли онај велелепни дом по угледу на чешке домове. Идеја је спроведена изванредно.

АС: Да ли су тада постојале неке друге организације сличне „Соколу“?

ДЈ: Није онда било још толико спортских разних организација. Није тога било. Углавном кроз „Соко“ је главно било, понегде се јављало овако нешто итд.

АС: У чему је био значај соколских слетова?

ДЈ: Масовни облици су кроз „Соко“ били, тако да су приређивани велики слетови. Значај слетова је требало да обележи масовност, да што већи број се укључи, од дечаштва, па скроз до, старији соколи су били и моје годиште. Да се што масовније окупи, из те масе да израста и та снага и борбеност, и све оно што човека краси и што треба да краси наше људе и живот. И то је потекло опет од главне идеје Соколства, опет од Чехословачке, од тог извора Соколства. Они су први почели да држе и сваке године су били, не сваке године, није, сваке године смо ми овде држали школске слетове. Твој отац и мајка, ја верујем да су они били вежбачи у школи, док су ишли у школу и вежбали у тим масовним групама. Масовно су се свугде одржавали ти слетови: Републички слет, слет у Београду. Колико слетова је било, колико слетова овде... Ја сам као инструктор ишао и одржавао, приремао прво те људе, ми смо то звали предњаци, који ће да обучавају друге.

АС: Колико су пажње ужички вежбачи давали овим манифестацијама?

ДЈ: У Прагу 1936. је одржан свесловенски слет на коме су наши вежбачи, једна масовна група, која се припремала и одлазила. Ја сам онда био на радној акцији, тада су постојале, то твој отац и мајка треба да знају, те радне акције. Онда сам ја био на изградњи пруге, водио физкултуру тада тамо. У Ужицу, ја кад сам дошао имали смо вежбача преко хиљаду, шта је знам, вежбача пун стадион. Спремало се то.

АС: Шта се дешавало са „Соколом“ за време Првог светског рата?

ДЈ: Стигао је и Први светски рат. Немци нису дозвољавали соколску организацију, њено постојање. За време рата то се угасило. Али, пре него што је почело то, него што је почео рат, говорим о Првом светском рату, Чешка је онда била под аустроугарском државом. То је велика била држава.

АС: Како је функционисала соколска организација у међуратном периоду?

ДЈ: Е сад, кад се завршио тај Први светски рат, то време између Првог светског и Другог светског рата, то раздобље је било развоја. Тада је и у Ужицу Соколана била завршена и доста друштава малих соколских по селима је било. И до скоро, до пре неколико година у неким селима сам наилазио ја на справе за вежбање које су соколи имали. Соколи су после тог Првог светског рата, када се завршио рат, почели, нешто је Соколство кренуло мало и звање сокола није се избегавало.

АС: Да ли су чланови „Сокола“ за време Другог светског рата прилазили пре четницима или партизанима?

ДЈ: Па, то је тешко се сад одлучити, да кажеш једно или друго. Било је и код партизана, ја сам рецимо, кад је био одлазак у партизана четрдесет прве, кад сам ја одлазио, било то да се није питало много ко је ово, ко је оно. Ја сам се, рецимо, определио за партизана. Кад се одређивало горе, моје село се звало Прилик, код Ивањице. Е, онда сазван је збор, скупљана младеж и одрасли и стари и све. И онда је била припрема за револуцију, за одлазак у партизана, почиње устанак итд. Тада, формирају се јединице. Онда је било прозивање, каже овако: „Ко хоће да иде у партизана, нек’ иде овамо, у овај строј. Ко хоће у четнике, нека иде у овај.“ Кад се ради о партизанима, партизани одмах одавде крећу у рат пртоив Немаца, добију пушке одмах, а они који иду у четнике, они ће у овај строј овамо. Они ће чекати кад буде време и биће позвани у јединице које ће бити тек формиране. То је било у почетку. Ми који смо били у партизанима, ми смо добили пушке и кренули смо у партизана. Ја сам учествовао у ослобођењу Ужица итд. Ето, то је тако изгледало.

Јер, није онда било још, не знам, тог опредељења, није било још те мржње, није било убистава, није било те несреће која је касније тек настала. Отишао је ко је где хтео и ником ништа. Онда су почеле четничке те јединице, и они нешто су радили заједно са партизанима, борбе на Чачку, борбе за ослобођење Ужица, ослобођење Чачка, борба на Краљеву, Немци су потоснути из Ужица у Краљево, у Краљеву борба заједничка, четници који су имали своје јединице формиране, они су заједно са партизанима кренули у Краљево у ту борбу. И ту се после све то покарабасило нешто, посвађали се, четници на своју страну, партизани на своју страну. Партизани су после кренули за Босну итд.

АС: Какав је био однос сокола и комуниста?

ДЈ: Па, Соко је значео као остатак старога, тако се то звало. То је монархија држала у рукама. Краљ Александар је био старешина „Сокола“. И онда, комунисти су сматрали да је то остатак старога и да треба газити у ново, да се не треба држати тих стах идеја. Ова „Партизан“ организација је опет повезивање са партизанском борбом итд. Да треба ићи на нове ствари, то су биле комунистичке идеје. А, Соколство као идеологија, она је гурана у страну, али садржај Соколства, мислим то вежбање на справама, онда одбојка, оно што је неговано у „Соколу“, све је то задржано и комунисти су то прихватили, то су биле позитивне ствари. А негативне ствари су биле то за комунисте што су сматрали да то припада монархији, да је то прошлост итд. Ишло се за новим стварима.

АС: Шта се дешава са покретом после Другог светског рата?

ДЈ: После извесног времена, почело је као да је то неко наслеђе које не треба следити. Па се онда одржала годишња скуптина у Љубљани 1950. године. Ја сам био на тој скупштини у Љубљани. Тад је на тој скупштини донета одлука да се укине име „Сокола“, да се више не зове „Соко“, него да остане програм соколски исти, али да добије назив „Партизан“. И дали су име „Партизан“, и ја сам после био члан „Партизана“. Кад сам ја завршио фискултурну школу онда сам ја био члан републичког одбора Партизана, био сам у републичком руководству. Ја сам нека прва генерација у Новом Саду фискултурних наставника. Када сам завршио у Новом Саду и дошао у Београд, постао сам члан Секретаријата Фискултурног Савеза и радио сам у првом реду у „Партизану“, на раду, на масовним облицима фискултуре. Онда сам дошао ја четрдесет девете године у Ужице, и онда смо тај „Партизан“ развијали ту слично. Све смо оно задржали што је било некада у „Соколу“, с тим што смо имали и спортске игре и све остало. Соколана је била већ завршена, ту смо одржавали разна такмичења, припреме масовне за одлазак у Чехословачку.

АС: Какви су трагови „Сокола“ данас?

ДЈ: Какви су трагови „Сокола“? Знаш да смо Јехличку обележили као врло заслужног човека, он је твој деду и другим дедовима био наставник фискултуре. И ја сам наставник, у гимназији сам предавао кад сам дошао четрдесет девете, моји ђаци, све су то пензионери, све пензионисани професори, доктори, инжењери. И тако, то је садржај, то се протеже кад је реч о, тебе у првом реду интересује Соколство, то су те клице фискултуре које су избиле из „Сокола“ још Јехличка када је дошао 1911. године. Од тих година то се развијало. До данас се одржало то гимнастичко такмичење. Ти имаш такмичење данас гимнастичко, па онда имаш ритмичко, девојке данас и даље иду на такмичења. То су све изданци „Сокола“, од

некада што је то у „Соколу“ неговано. Хоћу да истакнем да је соколска организација била јако позитивна за нашу земљу, не само за нашу, него и за све словенске земље, као парирање том германизму. Не знам јесам ли ти рекао, турнерство је то било у Немачкој. То је чему је требало Соколска организација да се супротстави, тој германској сили. И кажем да је главна ствар идеологије Соколства словенство, онда здрав и јак човек, за земљу, да се тако негује.

АС: Да ли мислите да наслеђе „Сокола“ и даље живи међу омладином?

ДЈ: Избледело је то, мораш да имаш у виду, прилично. Избледела су сећања на Соколство и те садржаје, нарочито вежбе на справама. И кажем, требало је некако, мада нешто покушавају људи, да те соколске идеје на неки начин пробуде, не знам да ли би то ишло. Нема старих људи соколи који су били. Нарочито су дошли отуд из Чешке, у сваки град је понеко дошао: неко у Крушевац, неко у Ниш, неко овамо, у Загреб, у Сарајево. Свугде су ти људи који су дошли онда као Јехличка овде формирали, правили домове, Соколане. Неки Секованић²⁴⁰ у Чачак, онда Богнер Јосип, онда Милица Шепа, ето су сви остали соколски радници били са којима сам ја некада помало сарађивао. Они су већ јадни помрли, отишло је то све. Још сам ја неки остатак, изданак. Некако, ја трајем.

АС: Дакле, мислите да су соколске традиције потпуно замрле у данашњој настави физкултуре?

ДЈ: Данас, ви немате оно што смо ми онда радили ја кад сам наставник физкултуре био. Било је онда много више дисциплине, много више су ђаци радили и много више су онда физкултуру неговали, радили на су физкултури. Ја сам предавао 1947. године, дошао сам у Гимназију. У Гимназији онда ђаци, то било заостало од рата, па имали су осамнаест-деветнаест година или колико. Ја пред гимназијом постројим као војнике цео разред ђака (смех), и одатле марширамо кроз град и певамо: „Партизан сам, тим се дичим!“ Певали они и ишли у строју да раде физкултуру пред Соколаном, а тамо је била Соколана преко моста.²⁴¹ И ја тамо њих припремам, они се поскидају и сад они раде. Био је неки велики орах тамо, тамо смо радили вежбања, бацања, скокове, трчање... Тада су ђаци радили. И сећам се само једног момента кад сам могао да погинем. Бацали куглу. Било је момака тако јаких да су бацали куглу до петнаест метара. Страшно! И у једном моменту, ја сам хтео свима да забележим колико је бацио и док сам ја мерио резултат овамо отисак кугла где је пала, одједанпут су вриснули отуд: „Наставниче!“ Ја баћим поглед, кад кугла већ лети и шта сам могао, нисам ништа могао. Само сам учинио овако, и ту куглу од седам кила и осамсто грама ја сам ухватио у руке, тако се само скупио, пао назад и нисам смео да се усправим, бојао сам се шта ће самном бити, јер сам ту тај удар кугле амортизовао, прихватио и тако нагло се спустио, тако да сам ту брзину ублажио. То не могу никад да заборавим (смех). Ту сам могао да изгубим главу. То је био најопаснији моменат у мом раду. Иначе, хоћу да кажем то да се онда много више вежбало, радило. На часу се знало, петнаест минута до двадесет минута вежбање, вежбе обликовања и припремање вежби за слет. Хиљаде покрета они ђаци су морали да науче напамет, да запамте, да би знао целе вежбе да вежба. Ја онда сам радио са ђацима, радио сам с њима некако са много елана, па добро био

²⁴⁰ Секованић, Славољуб Фердо (1892–1975), начелник Соколског друштва „Танаско Рајић“ у Чачку (Тимотијевић, *Соколи*, 61).

²⁴¹ Мисли се на мост који повезује Мегдан и данашњу аутобуску станицу, прим. аут.

сам и млад, здрав и јак, ја сам онда био делија (смех)! И тако, кажем да се кроз те свакодневне часове по петнаест-двадесет минута увежбавало од самог почетка школске године и ђаци су то знали. Он зна за време часа да дође, прво да мало трчи, па онда вежбе обликовања да ради те вежбе, па онда иде на бацање, иде на скокове, па иде једна група ради ово, једна скаче, једна трчи. Тако да је био један радни елан на часу. Нисам занемарио ни спортске игре. Волели су ђаци лопту, лопта је била средство које је врло интересно. Али, то се све радило пуном паром. Ја сам тако, годину по годину, дошао до своје заслужене пензије. Ето.

АС: Како памтите Јосифа Јехличку?

ДЈ: Јехличка стари, он је примењивао неке своје соколске манире које је понео као младић из Чехословачке. То се свиђало ђацима. Он је био прилично строг, и он је водио рачуна о држању сваког ђака, да ли се ко држи погурено. Па, ако види да има да се неко стално држи, он кад ухвати, па му исправи леђа, то је била његова особина. И онда су људи се интересовали како. Све генерације су препричавале како је он био строг и тако радио. Ја сам дошао четрдесет девете године и с њим сам живо сарађивао. Ја сам продужио рад, а он је отишао за Београд и у Београду је и умро. Али, Ужице њега памти као сокола! Кад се помене Јехличка, то је соко. Ја сам Јехличку јако ценио. Ја и Јехличка само ишли после рата, шта ја знам, кад сам ја у Ужице дошао после четрдесет пете, после четрдесет осме, девете, педесетих година, ја и он смо ишли у обилазак некадашњих соколских друштава где је он формирао. Пешке смо прешли преко Прибоја, Нове Вароши, Сјенице, преко Златара, пешке смо прешли нас двојица. Са Јехличком сам ја, ето то све прошао и од њега сам доста лепих ствари научио, не могу да кажем да нисам, попримио тог Соколства нешто, зато сам ја и лепо говорио о Соколству са тобом.

АС: Чега се радо сећате када помислите на „Соко“?

ДЈ: Кроз „Соко“ су се момци женили и девојке удавале, могу то да кажем. Ту се љубав зачињала, кроз вежбање. Ја кад одвежбам вежбу и покажем, ја бацим поглед да ли су ме девојке виделе како ја дижем, како ја коња уздуж прескачем и како ја правим премете, салта итд. (смех). Ту су се симпатије стицале. Али смо се међусобно ценили, знаш, није било ту не знам каквог слободног понашања, не, не! Била је увек дистанца, ценили смо се, девојке и момци су се волели кроз „Соко“. То је оно лепо што је у „Соколу“, стварно лепо. То је из мог давног, давног сећања. Године су прошле, али није жал за младошћу, тако, проживело се (смех).

АС: Хвала Вам пуно на времену и жељи да допринесете мом истраживању.

Захвалност

Г-дину Добривоју Јевђовићу
Г-ђи Ана Марији Ђурић
Г-ђи Мирели Лазић
Историјском архиву Ужице
Народном музеју Ужице